

ОХОРОНА АРХЕОЛОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ

АРХЕОЛОГІЯ І ВЛАДА: ДІЯЛЬНІСТЬ АРХЕОЛОГІВ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА
ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА В КОНТЕКСТІ ПАМ'ЯТКООХОРОННОЇ РЕФОРМИ 1928 РОКУ

Наталія БУЛИК

*Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України,
вул. Винниченка, 24, 79008, м. Львів, Україна, e-mail: nata_bnm@ukr.net*

Розглянуто пам'яткоохоронну систему у Другій Речі Посполитій після ліквідації Державного грона консерваторів доісторичних пам'яток, тобто після реформи 1928 р. Головною відмінністю від попередніх років була ліквідація посади консерваторів на місцях, а їхні функції передано воеводським чиновникам. У 1929 р. створено уряд Генерального консерватора, на чолі якого став Єжи Ремер. Фактично всі питання вирішувалися “згори”, тобто з Варшави. На проведення археологічних досліджень необхідно спершу отримати дозвіл, по завершенні робіт здати звіт, а наприкінці року здати дозвіл і зробити заявку на новий. Так виглядала ситуація на папері. В житті було дещо по-іншому. З огляду на те, що в досліджуваній період у Львові існувало українське і польське археологічне середовище цікаво прослідкувати не лише співпрацю між українськими та польськими археологами, а й відношення влади до одних і других. Українську археологію Львова творило Наукове товариство імені Шевченка. Непорозуміння між українськими археологами і владою добре ілюструють політичну ситуацію, яка так чи інакше стояла на перешкоді науці.

У статті розглянуто археологічну діяльність Ярослава Пастернака і його стосунки з владою. Кілька років археологу і НТШ довелося боротися за законне право на проведення розкопок. Врешті, щоб не порушувати розпорядження президента “Про опіку над пам'ятками...”, Я. Пастернаку дозволили займатися польовою археологією. Однак кожен його крок мав бути відображений у звіті.

Незважаючи на перешкоди і заборони, 1928–1939 роки для української археології Львова були напрочуд результативними. В особовій справі Я. Пастернака зберігся перелік експедицій, проведених у “львівський” період життя вченого, у якому відзначено 44 експедиції. Очевидно, тут не відображено усі 1–2-денні виїзди на пам'ятки. Експонати з більшості пам'яток поповнювали Музей НТШ, керівником якого був Я. Пастернак.

Ключові слова: консерватор, охорона пам'яток, Ярослав Пастернак, дозвіл на польові дослідження.

Охорона доісторичних пам'яток упродовж тривалого часу була під прицільною увагою не лише археологів, істориків, діячів культури, а й державних чиновників. Кожна нова влада намагалася внести щось нове у законодавство, яке мало на меті забезпечити збереження історичних/доісторичних пам'яток. Не завжди це нове законодавство було кращим від попереднього, але воно поступово втілювалося в життя і мало своїх прихильників. Повною мірою це стосується реформи в пам'яткоохоронній галузі, яка відбулася у 1928 р. Нове законодавство було помітним кроком назад порівняно з австрійським і польським в перше десятиліття у Другій Речі Посполитій. Потрапивши під охорону воеводських чиновників, археологічні пам'ятки фактично перестали охороняти, консерваторами при воеводствах були виключно історики мистецтва (прикладом служить той же Ю. Піотровський). Щодо критичного стану охорони археологічних пам'яток влучно висловився Стефан Носек, який писав: “Охорона археологічних пам'яток практично на теренах всієї держави перестала існувати, хоча робилися спроби з боку ДАМ врятувати ситуацію створенням т.зв. делегатів

музейів, до яких входили зазвичай аматори археології, які могли стати помічниками консерваторів, але не могли їх замінити” [Nosek, 1967, s. 108].

За останні роки з'явилася низка публікацій присвячена різним сторонам пам'яткоохоронних практик [Wysocki, 1999, s. 133–145; Піотровська, 2006, с. 67–88; Piotrowska, 2006, s. 61–98; Karczewski, 2015, s. 183–197; Булик, 2016, с. 394–413]. Однак найкраще побачити весь процес впровадження в життя змін, що мали місце після 1928 р., дають змогу документи, що збереглися у фонді 26 відділу рукописів Львівської національної наукової бібліотеки імені Василя Стефаника та архіві Державного археологічного музею у Варшаві¹. Саме вони дають змогу прослідкувати, як впроваджувалося в дію пам'яткоохоронне законодавство, які переваги і недоліки мало, як впливало на професійну діяльність археологів.

Реформа 1928 р.

Указом президента Польщі Ігнація Мосціцького від 14 березня 1928 р. ліквідовано Державне гроно консерваторів доісторичних пам'яток, а через кілька днів утворено Державний археологічний музей у Варшаві, на який покладалася роль збереження археологічних пам'яток на всій території держави. Директором музею призначено Романа Якимовіча, який мав досвід роботи у попередньому консерваторському уряді і став паралельно Генеральним консерватором археологічних пам'яток [Kozłowski, 2014, s. 25]. У 1929 р. створено уряд Генерального консерватора пам'яток, на чолі якого став Єжи Ремер² (рис. 1) [Dobosz, Gaczoł, 1994, s. 333]. Йому підпорядковувались усі консерватори по воєводствах, а також консерватор археологічних пам'яток. Генеральний консерватор стояв на чолі Центрального бюро інвентаризації пам'яток мистецтва [Remer, 1948, s. 64].

Рис. 1. Єжи Ремер (НАС)

Fig. 1. Jerzy Remer (NAC)

Аналіз документів дає підстави твердити, що це не були зміни на краще, адже якщо в попередні роки округові консерватори могли самі слідкувати за станом пам'яток і до цього залучати кореспондентів, то зараз охорона пам'яток покладалася на людей, які не були фахівцями у археології, і тому, не могли належно оцінити значення пам'ятки та її наукову вартість. За новим законом “консерваторською владою першої інстанції є воєводські чиновники загальної адміністрації. Консерваторською владою другої інстанції є Міністр віровизнань і народної освіти”. Відмінність від попередніх років полягала в тому, що “консерватори належали до персонального складу воєводського уряду; один консерватор може виконувати обов'язки в кількох воєводствах” [Rozporządzenie Prezydenta, 1928, s. 538]. Права і обов'язки консерваторів окреслював Міністр віровизнань і народної освіти, але обов'язково за погодженням з Міністром внутрішніх справ. З 1928 р. усі львівські археологи, які проводили польові роботи (незалежно чи

¹ Опрацювання документів у архівних установах Польщі відбувалося в рамках реалізації проекту “Український вимір археології у II Речі Посполитій (1918–1928): польові дослідження крізь призму охорони доісторичних пам'яток”, за що автор висловлює вдячність Музеї історії Польщі (Варшава).

² Єжи Ремер (1888–1979) – польський історик мистецтва, Генеральний консерватор пам'яток, багатолітній директор Округового музею в Торуні. З осені 1928 р. був радником при Міністерстві віровизнань і народної освіти, а з 6 березня 1930 р. йому довірено функції Генерального консерватора пам'яток, які виконував до 26 червня 1937 р. Завдяки йому була реорганізована консерваторська служба. З його ініціативи виникло Центральне бюро інвентаризації пам'яток, завданням якого було створення центрального архіву фотографій і зображень пам'яток, а також опрацювання і публікація інвентарів в окремих томах для кожного повіту [Mazurkiewicz, 2010, s. 11–26].

це планові стаціонарні розкопки, чи розвідки, чи просто виїзди після повідомлення про знахідки) мали подати заявку і отримати дозвіл. Найвагомішою відмінністю було те, що коли в попередні роки археологічні пам'ятки мали свого консерватора – фахівця з археології, то тепер долю дозволів і пам'яток вирішували чиновники. Якщо бути об'єктивним, то нерідко виникали ситуації коли воєводські чиновники не надто розуміли про що йдеться і яку загрозу становить руйнування тієї чи іншої пам'ятки. Після реорганізації пам'яткоохоронної системи зі старого складу чиновників залишився колишній воєводський консерватор Юзеф Піотровський³.

Археологічний Львів міжвоєнного часу представлений двома установами – Наукове товариство імені Шевченка, яке творило українську археологію, та Львівський університет, який був польським, а з археологів-українців у ньому працювали Маркіян Смішко та Іван Старчук. Документи засвідчують, що ставлення до цих установ з боку влади дуже різнилося.

Рис. 2. Ярослав Пастернак
Fig. 2. Jaroslav Pasternak

Рис. 3. Юрій Полянський
Fig. 3. Yuri Polanski

З українських дослідників практично щороку брали (чи робили спробу взяти) дозвіл на проведення польових робіт Ярослав Пастернак (рис. 2) та Юрій Полянський (рис. 3), Маркіян Смішко та Іван Старчук. З числа польських археологів Львова збереглися дозволи Едмунда Булянди, Казимира Маєвського, Леона Козловського, Казимира Журовського, Тадеуша Сулімірського. На кожен дозвіл по завершенні польових робіт археологи складали звіти, повідомляли про виїзди, отриманими матеріалами поповнювали колекції музеїв. У статті розглянуто лише діяльність археологів НТШ у контексті пам'яткоохоронного законодавства.

НТШ і регламентація археологічних досліджень: чи суперечили політичні мотиви науковим?

Наприкінці 1920-х років в українській археології Львова відзначається новий етап і пов'язаний він з поверненням з Праги Ярослава Пастернака, який, поза всяким сумнівом, став першою скрипкою у львівській археології міжвоєнного періоду. В особовій справі Я. Пастернака зберігся перелік експедицій, проведених у “львівський” період життя вченого, у якому

³ Юзеф Піотровський (1873–1939) – історик мистецтва. З 1920 р. головний консерватор пам'яток Східної Галичини і Волині.

відзначено 44 експедиції. Очевидно, що тут не відображено усі 1–2-денні виїзди на пам'ятки. По поверненні Я. Пастернак нострифікував свій диплом, отриманий в Празі, у Варшавському університеті. Варто відзначити, що сам дослідник не їздив до Варшави [Ситник, 2012, с. 87]. Реферат його докторату на засіданні професорського складу Варшавського університету зачитав його приятель студентських років Володимир Антоневич і ступінь доктора було одногосно підтверджено. У листі від 12 грудня 1928 р. В. Антоневич написав: “Witam powego d-ra Uniwersytetu Warszawskiego” [ЦДІАЛ України, ф. 309, спр. 2404, арк. 17]. У Львові Я. Пастернак пов'язав своє життя з Національним музеєм, Науковим товариством імені Шевченка, а

згодом ще й з Богословської академією [Пастернак, 1978, с. 69; Пахолок, 2012, с. 67]. На початку все складалося добре і Я. Пастернак будував плани на археологічні дослідження на теренах заходу України. Однак, як згодом з'ясувалося, на шляху до їх реалізації стояло чимало перешкод.

Переїзд до Львова Ярослава Пастернака співпав у часі з проведенням реформи у пам'яткоохоронній сфері. Це була весна 1928 р. Як зазначав сам Я. Пастернак: “...рік цей був дуже неприхильний веденню плянових археологічних розкопок та систематичному досліджуванню давних культур наших земель. Після звинення уряду дотичного краевого консерватора на східну Галичину годі було й є дістати на це дозвіл від міністерства освіти, а також є певні труднощі в роздобуванні коштів на цю ціль” [Пастернак, 1929, с. 229]. Цей запис не випадковий. На початку травня 1928 р. директор Національного музею Іларіон Свенціцький підготував і надіслав до Департаменту науки Міністерства віровизнань і народної освіти подання, у якому висловлював обґрунтовану пропозицію надавати місцевим археологам самостійний дозвіл консерватора на розкопки, а знайдені в результаті цих розкопок експонати залишати у музеях Львова, натомість, до Державного археологічного музею у Варшаві надсилати детальні звіти, фотоматеріали і рисунки.

Першим з перешкодою отримати такий дозвіл і зіткнувся Ярослав Пастернак, який був уповноважений Національним музеєм проводити розкопки у Крилосі⁴. Варто відзначити, що розкопки в Крилосі вчений анонсував відразу по приїзді до Львова. В квітні 1928 р. на сторінках часопису “Діло” з'явилася стаття, де Я. Пастернак писав “...з приємністю можу поділитися з читачами вісткою, що Національний музей задумав саме тепер розглянути докладно терен в Крилосі і почати негайно пробні розкопки на місці дотеперішніх найцінніших знахідок як вступ до систематичного обсліду цілого історичного терену” [Пастернак, 1928, ч. 91].

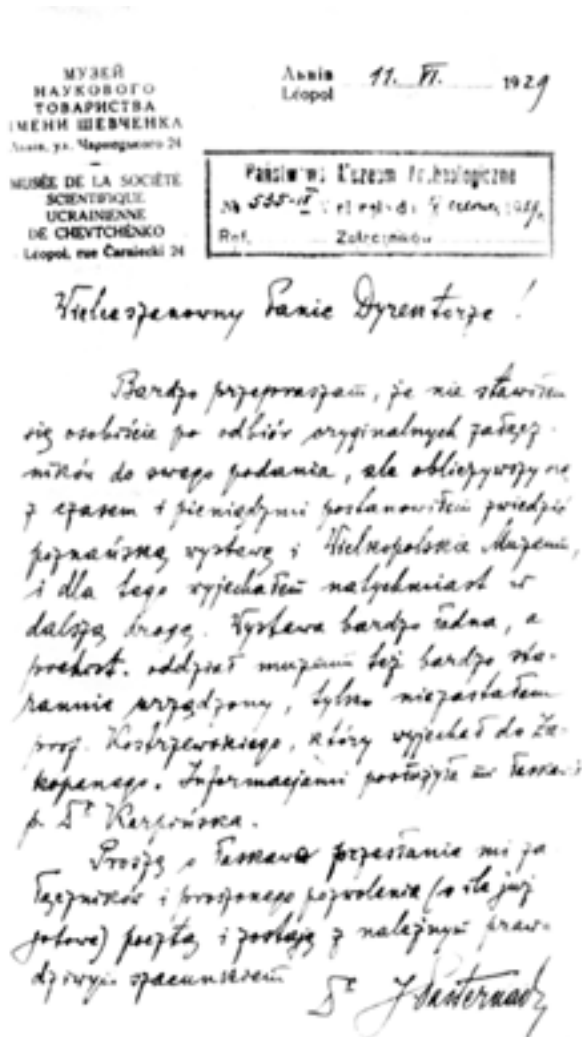

Рис. 4. Лист Я. Пастернака до Р. Якимовіча (РМА)
Fig. 4. J. Pasternak's letter to R. Jakimowicz (PMA)

⁴ На терени Крилоса і Залукви Національний музей мав виняткове право на дослідження.

Було підготовлено клопотання для отримання дозволу на розкопки, які мали проходити під патронатом Національного музею і, зокрема, митрополита Андрея Шептицького. Однак офіційна відповідь затримувалася, натомість, почалася різностороння переписка навколо постаті дослідника.

16 травня 1928 р. начальник Відділу безпеки воєводського уряду надіслав відгук до Міністерства віровизнань і народної освіти, у якому зроблено акцент не на фаховій підготовці (чи її відсутності) Я. Пастернака, а на його політичній “ненадійності”, зокрема, йшлося про те, що “Я. Пастернак відомий як поручник «Укр. Галицької Армії», після ліквідації якої перемістився на територію Чехословаччини, де в таборах б. військових укр. розвинув активну діяльність, головню в культурно-освітньому напрямку, а потім перебрався до Праги, де посвятив себе навчанням в Університеті. До польської державності настроений вороже” [за: Piotrowska, 2006, s. 77]. Слідом за цим характеристику мав дати директор музею Р. Якимовіч. На основі цих двох документів “Міністерство з наукових поглядів не ставить перешкод проведенню археологічних пошуків др. Пастернаком на теренах Крилоса і Залукви під Галичем. В разі позитивного рішення Львівського воєводства др. Пастернак повинен надсилати річні звіти з проведених досліджень” [РМА, nr inw. V.PZ.: 4506/28, Pismo z dnia 28 XII 1928 r.].

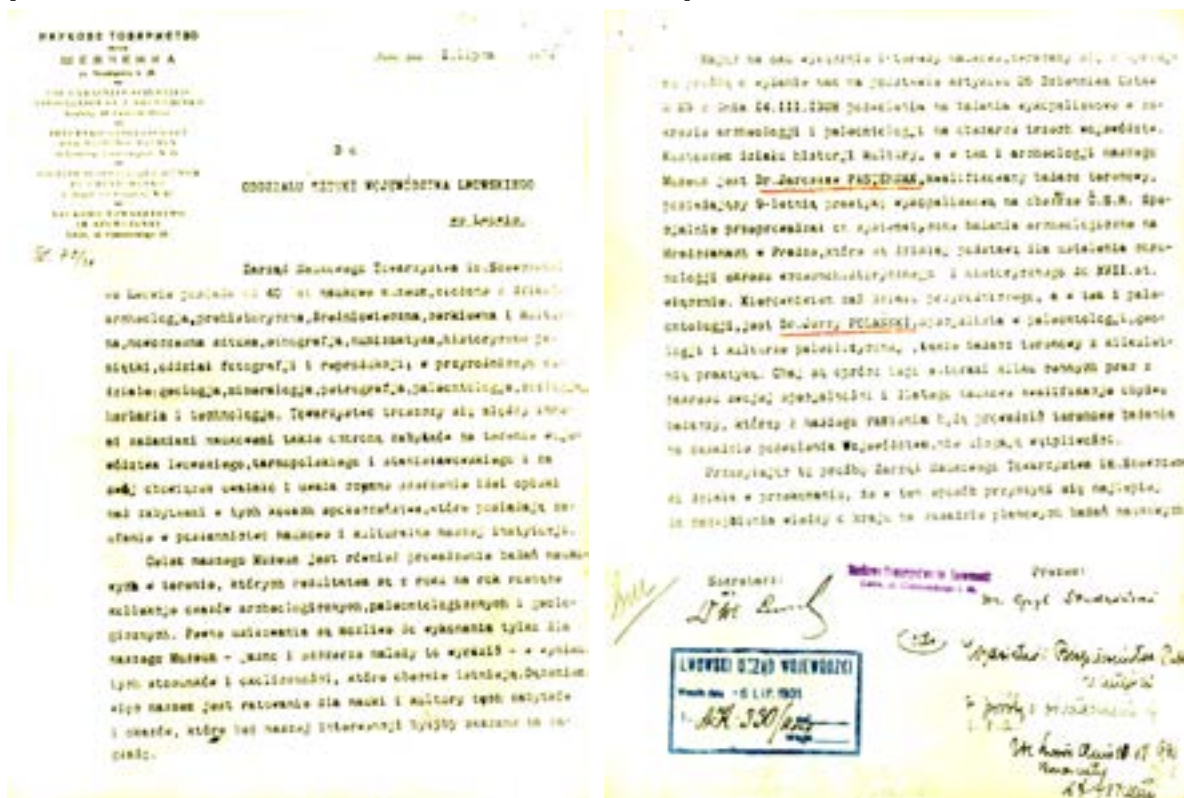

Рис. 5. Прохання НТШ про надання дозволу на археологічні дослідження Я. Пастернаку та Ю. Полянському (ЛННБ НАН України)

Fig. 5. Request from SSS about granting the permission to conduct archeological researches for J. Pasternak and Yu. Polanski (LNSL of NAS of Ukraine)

Львівське воєводство з наданням дозволу не поспішало, постійно знаходилися нові і нові причини, щоб затягнути час. Відшукувалися різні причини, часто доволі штучні. Для прикладу, Львівський воєвода В. Голуховський⁵ писав у листі від 26 лютого 1929 р. до Міністерства віровизнань і народної освіти: “...Др. Пастернак дуже неояльно поступив з випадково

⁵ Войцех Голуховський – львівський воєвода (9.07.1928–29.08.1930).

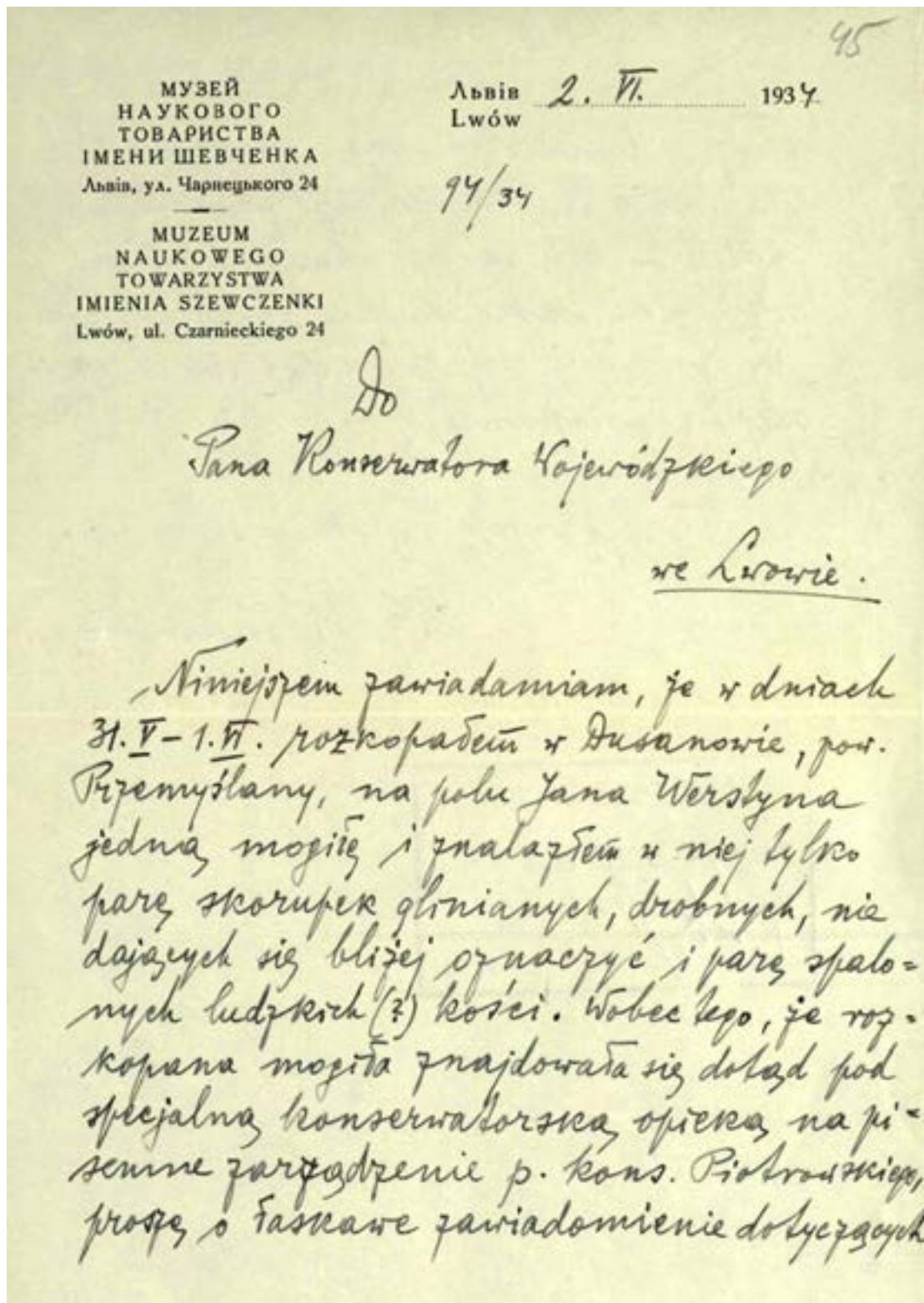

Рис. 6. Повідомлення консерватору про результати розкопок в Дусанові, пов. Перемишляни (ЛННБ НАН України)

Fig. 6. Report to conservator about the results of excavations in Dusanov, Peremyshliany powiat (LNSL of NAS of Ukraine)

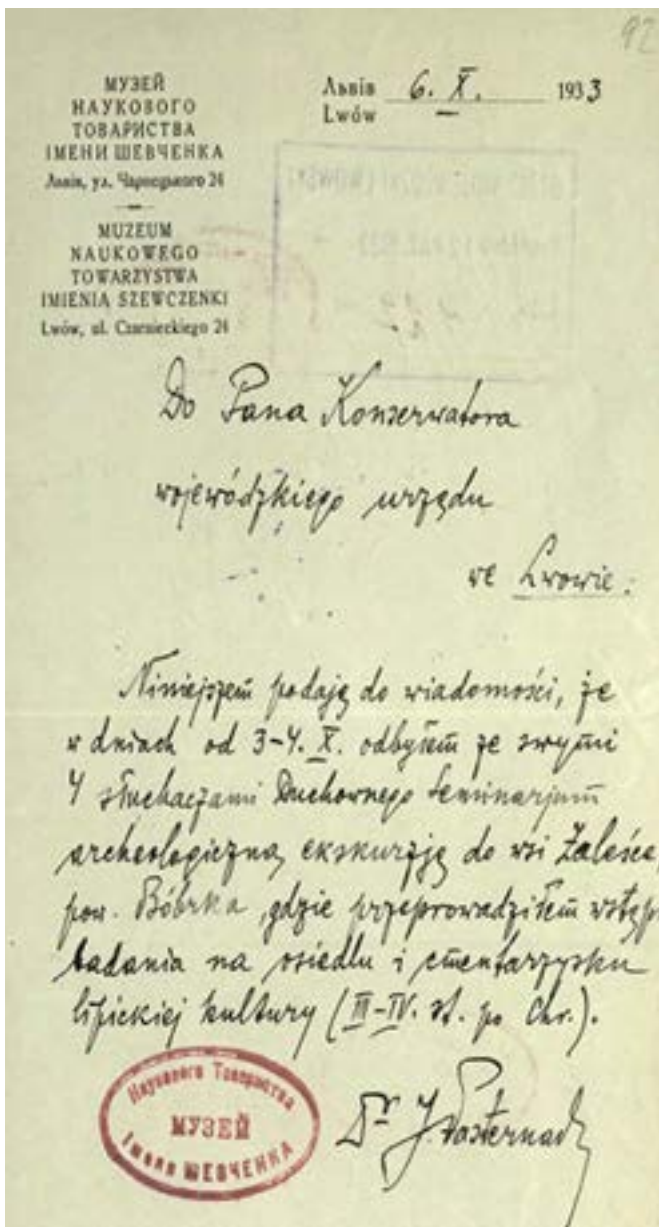

Рис. 7. Короткий звіт про розкопки в Залісцях, пов. Бібрка (ЛННБ НАН України)
 Fig. 7. Short report about excavation in Zalistsia, powiat Bibrka (LNSL of NAS of Ukraine)

Рис. 8. Фрагменти кераміки з розкопок Я. Пастернака в Залісцях, пов. Бібрка (НА ВА ІУ НАН України)
 Fig. 8. Fragments of ceramic ware from excavations carried out by J. Pasternak in Zalistsia, powiat Bibrka (NA of DA of IUS of NAS of Ukraine)

виявленим скарбом золотих і срібних монет, виявленим у Зашкові, пов. Львів, відмовивши не тільки місцевому уряду право першості при купівлі, але навіть детального дослідження знахідки” [PMA, List do Ministerstwa WRiOP z 26 lutego 1929 r.].

Звичайно, що Я. Пастернак не міг передбачити, що надання йому дозволу затягнеться не на місяці, а на роки. 11 червня 1929 р. він, будучи переконаним, що питання з дозволом вирішене, писав до Р. Якимовіча листа з проханням переслати йому дозвіл поштою, оскільки не може особисто забрати його з Варшави з кількох причин (з головних – це гроші і час) (рис. 4) [PMA, List J. Pasternaka do R. Jakimowicza z 11 czerwca 1929 r.]. Дозвіл Я. Пастернак у 1929 р. так і не отримав.

У листі до Департаменту науки і вищої школи від 06.06.1929 р. Роман Якимовіч відзначав, що справа скарбу з Зашкова не може стояти на перешкоді отримання дозволу, оскільки це явище не поодиноким, а також наголошував, що відмова у дозволі на розкопки у Крилосі і

Залукві ніяк не вплине на “розвиток антипольської діяльності др. Пастернака, який для того має широке поле в самому Львові”, серед іншого згадував, що Леон Козловський пропонував Я. Пастернаку проводити розкопки під його дозвіл [PMA, List R. Jakimowicza do Departamentu Nauki i Szkół Wyższych od 6.06.1929, nr 487-IV]. Зрозуміло, що пропозиція Л. Козловського була недопустимою для Я. Пастернака і він її не прийняв.

Незважаючи на проблеми з дозволами, під 1928 р. Я. Пастернак згадував розкопки тілопального поховання доби неоліту в Перечині на Закарпатті.

Влітку 1931 р. НТШ знову підготувало клопотання за підписом Голови товариства Кирила Студинського, у якому просить дозвіл на дослідження для Ярослава Пастернака та Юрія Полянського⁶ (рис. 5). У листі дуже чітко розписано попередній доробок обох українських дослідників, зокрема, “маючи на меті тільки наукові інтереси, звертаємось з проханням видати нам на підставі 26 пункту Шоденника законів № 29 від 14.03.1928 дозвіл на польові дослідження в галузі археології та палеонтології на території трьох воєводств. Охоронцем

Рис. 9. Консерватор Збігнєв Горнунг
Fig. 9. Conservator Zbigniew Hornung

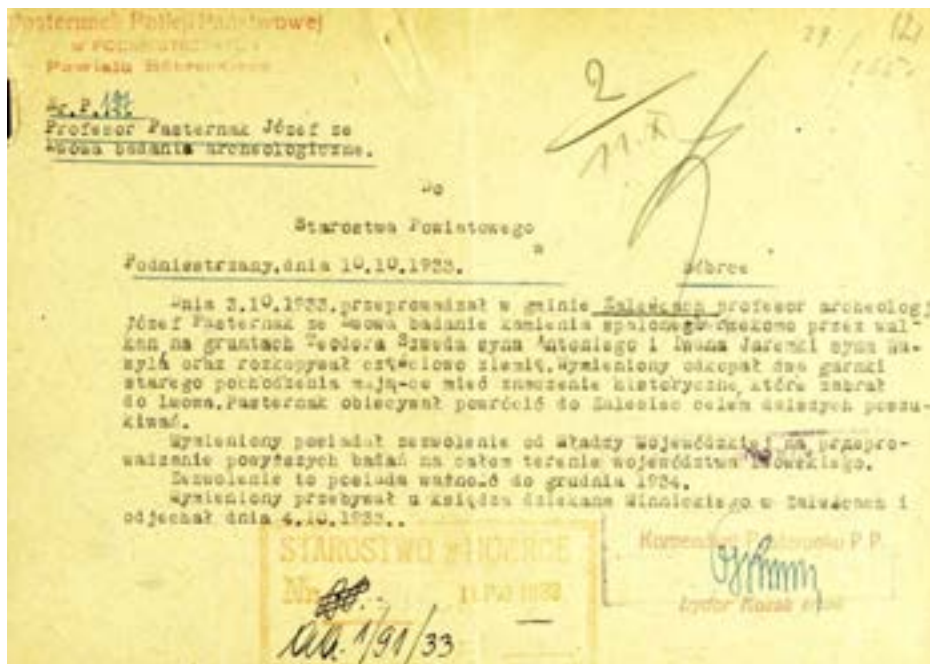

Рис. 10. Інформація коменданта поліції про розкопки Я. Пастернака в Залісцях, пов. Бібрка (ЛННБ НАН України)

Fig. 10. Information from police commandant about excavation conducted by J. Pasternak in Zalistsi, powiat Bibrka (LNSL of NAS of Ukraine)

⁶ Постаті Юрія Полянського присвячена окрема стаття у цьому збірнику [див. Томенюк, Богуцький, Ситник, 2017, с. 11–40], тому автор лише побіжно торкнеться археологічних аспектів наукової біографії вченого в контексті пам’яткоохоронної реформи 1928 р.

Рис. 11. Розкопки тілопального поховання в с. Перерісль на Станіславівщині (НА ВА ІУ НАН України)
 Fig. 11. Excavations of cremation burial in Pererisl in Stanislav region (SA of DA of IUS of NAS of Ukraine)

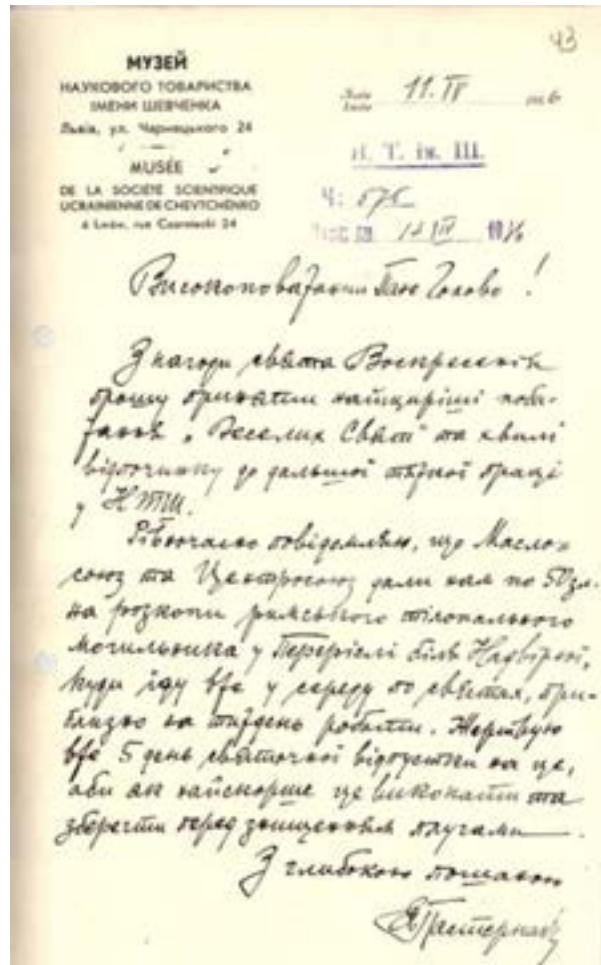

Рис. 12. Лист Я. Пастернака до К. Студинського з інформацією про розкопки в Переріслі на Станіславівщині
 Fig. 12. Letter from J. Pasternak to K. Studynski with information about excavations in Pererisl, Stanislav region

Рис. 13. Експонати Музею НТШ з розкопок Я. Пастернака в Переріслі та Струтині Нижньому
 Fig. 13. Exhibits of Museum of SSS from excavations carried out by J. Pasternak in Pererisl and Strutyn Nyzhni

Рис. 14. Археологічні знахідки з розкопок Я. Пастернака в Підгородді. Негатив на склі (НА ІА НАН України)
Fig. 14. Archaeological finds from excavations carried out by J. Pasternak in Pidgoroddia. Negatives on the glass (SA of IA of NAS of Ukraine)

відділу історії культури, а в тому й археології нашого музею є др. Ярослав Пастернак, кваліфікований польовий дослідник з 9-річним досвідом польових робіт на території Чехословаччини. Він проводив систематичні археологічні дослідження на Градчанах в Празі, які на сьогодні є підставою для встановлення хронології від ранньоісторичного до історичного періоду до XVII ст. включно. Керівником природничого відділу, а в тому і палеонтології, є др. Юрій Полянський, фахівець в палеонтології, геології і культури палеолітичної, також польовик з кількісним досвідом” [ЛННБ НАН України, ф. 26, спр. 42, ч. 1, арк. 100]. Відповіді не було, свідченням чого є лист НТШ від 15.01.1932 р. до консерватора при воевод-

ському уряді, у якому голова НТШ просив “поінформувати, у якому стані знаходиться подання Наукового Товариства ім. Шевченка про дозволи для д-ра Пастернака Ярослава і д-ра Полянського Юрія на проведення археологічних розкопок на терені трьох воеводств” [ЛННБ НАН України, ф. 26, спр. 42, ч. 1, арк. 101]. Нарешті питання зрушилося з мертвої точки і у квітні 1932 р. навколо нього вели таємну кореспонденцію начальник воеводського відділу громадської безпеки і адміністративний відділ Львівського воеводства, де йшлося, зокрема: “...якщо минулі і сучасні ідеологічні погляди обох осіб, пропонованих Науковим товариством імені Шевченка для археологічних досліджень, не говорять про те, щоб їм довіряти роботи такого напрямку, які дозволяють непокору перед законами і приписами, то з огляду на дуже позитивні відгуки як науковців обох – як др. Полянського, так і д-ра Пастернака – не заперечую проти видання дозволу згаданим на проведення планових археологічних робіт. Одночасно прошу пана начальника зазначити на воеводському рескрипті (а не на дозволі чи посвідченні), щоб згадані особи подали прізвища осіб, яких мають працевлаштувати як сталих співробітників при розкопках”. На місцевих тимчасових працівників це рішення не поширювалося [ЛННБ НАН України, ф. 26, спр. 42, ч. 1, арк. 97].

У 1931 р., ще не маючи на руках офіційних дозволів на проведення польових робіт, Я. Пастернак досліджував гальштатське селище у Новосілці Костюковій (пов. Заліщики), відкрите Ю. Полянським [Sulimirski, 1935, s. 22]. Роботи проводив спільно з Тадеушом Сулімірським після інформації небайдужих мешканців про знахідки “чорненого глиняного посуду”. Завдяки цьому вдалося розкопати поселення ранньозалізного віку (X ст. до н.е.) [Пастернак, 1931, ч. 209, с. 2–3].

В цьому ж польовому сезоні дослідник розкопав дві пам’ятки в Золочівському повіті – Хильчиці та Почапи. В перших днях вересня золочівські гімназисти натрапили “на слід скелетового погребнища з бронзами унетичького типу” у с. Почапи і передали інформацію Я. Пастернаку. Вчений розкопав два найбагатші і найкраще збережені поховання [Пастернак, 1933а, с. 64–65], про що писав: “...у Почапах і Хильчицях (Золочів, 1931) я досліджував залишки великого поселення і знайшов там кераміку з прикметною низкою дірок під вінцями... Прикметна кераміка вказує на приналежність усіх цих знахідок до так зв. висоцької культури” [Пастернак, 1978, с. 74–75]. Відрадно, що поступово люди почали розуміти важливість таких досліджень і повідомляти чиновникам про знахідки, таким чином зберігаючи від руйнації пам’ятки. Наприклад, 17 червня 1933 р. таке повідомлення з Почап і Хильчиць отримало Тернопільське воеводство. Інженер на прізвище Зигмунт Похль, який обіймав посаду комісара охорони лісів, повідомив, що на піщаній доні знаходиться велика кількість фрагментів урн, а

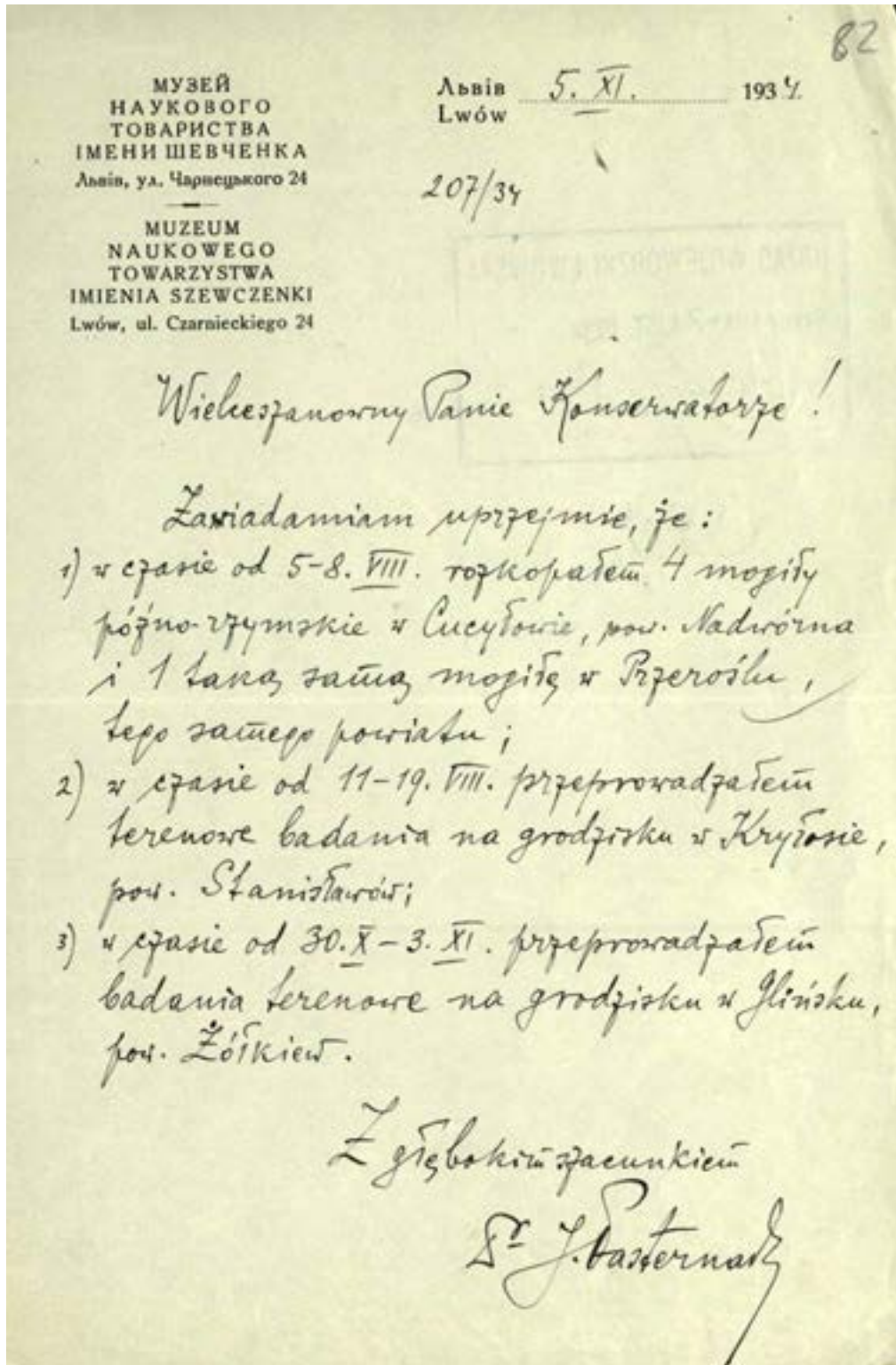

Рис. 15. Інформація консерватору про початок археологічних робіт у Крилосі (ЛННБ НАН України)

Fig. 15. Information to conservator about the beginning of archaeological researches in Krylos (LNSL of NAS of Ukraine)

Рис. 16. Археологічні знахідки з розкопок Я. Пастернака в Крилосі (НА ВА ІУ НАН України)

Fig. 16. Archaeological finds from excavations conducted by J. Pasternak in Krylos (SA of DA of IUS of NAS of Ukraine)

надали Тернопільське і Станіславівське воєводства [ЛННБ НАН України, ф. 26, спр. 42, ч. 1, арк. 96, 103, 105].

Влітку 1932 р. Я. Пастернак, все ще очікуючи дозвіл, провів невеликі за обсягом розкопки могильників носіїв культури шнурової кераміки у селах Дусанів та Якторів Перемишлянського повіту [Пастернак, 1933б, с. 124]. У 1934 р. археолог дослідив ще одну могилу в Дусанові і подав консерватору короткий звіт, з якого довідуємося, що *“в днях 31.V–1.VI розкопав в Дусанові пов. Перемишляни на полі Яна Верстина одну могилу і знайшов в ній лише пару дрібних фрагментів кераміки, і кілька спалених (?) людських кісток. Виходячи з того, що розкопана могила знаходилася досі під спеціальною консерваторською опікою п. конс. Піотровського, – ласкаво прошу повідомити відповідні органи влади, що власник поля може це місце зорати і засіяти – не маючи надалі права самостійно розкопати другу могилу, яка знаходиться поруч з першою (розкопаною)”* (рис. 6) [ЛННБ НАН України, ф. 26, спр. 42, ч. 2, арк. 44–45].

У 1933 р. на запрошення Володимира Кобільника⁸ Я. Пастернак проводив польові роботи неподалік Самбора, де розкопав *“14.VII.1933 р. одну доісторичну могилу в Кульчицях шляхетських для археологічного відділу того ж музею”* [Пастернак, 1936а, с. 1]. Короткий звіт

також *“погорбів у формі гробів, що свідчить про те, що терен цей був давнім цвинтарем за поганських часів”*, оскільки після заліснення цієї території дослідження стануть важко-доступні, просив приїхати і обстежити територію [ЛННБ НАН України, ф. 26, спр. 42, ч. 1, арк. 115].

Зважаючи на добру фахову підготовку Я. Пастернака та Ю. Полянського, щоб дотриматись закону, після дворічної затримки справа зрушилася з місця. Міністерство віровизнань і народної освіти 29 квітня 1932 р. надіслало розпорядження на ім'я львівського воєводи Юзефа Рожнецького⁷, у якому відзначало, що аби дотриматись розпорядження президента від 6 березня 1928 р. і одночасно з *“огляду на особу др. Я. Пастернака і інституції яку він представляє, Міністерство рекомендує дати дозвіл на археологічні дослідження і просить Пана Воєводу порозумітися з Воєводами Станіславівським і Тернопільським”* [ЛННБ НАН України, ф. 26, спр. 42, ч. 1, арк. 99]. Мабуть, воєвода не поспішав і тільки у вересні 1932 р. видав розпорядження про проведення польових робіт на території Львівського воєводства терміном на один рік. Одночасно дозвіл видано і Юрію Полянському. У наступні роки цей документ вдавалося поновити. Вслід за ним дозволи

⁷ Юзеф Рожнецький (1890–1944) – доктор права, Львівський воєвода (22.07.1931 – 30.01.1933).

⁸ Володимир Кобільник (1885–1937) – лікар за фахом, відомий колекціонер старожитностей, меценат. Серед його зацікавлень важливе місце займала археологія і етнографія. У 1927 р. разом з адвокатом Володимиром Гуркевичом й істориком та етнографом Михайлом Скориком заснували в Самборі товариство “Бойківщина”, а при ньому – музей. В. Кобільник організував низку археологічних експедицій; починаючи з 1931 року, регулярно публікував матеріали на археологічну тематику в друкованому органі музею “Літопис Бойківщини” [Семчишин, 1993, с. 3–7].

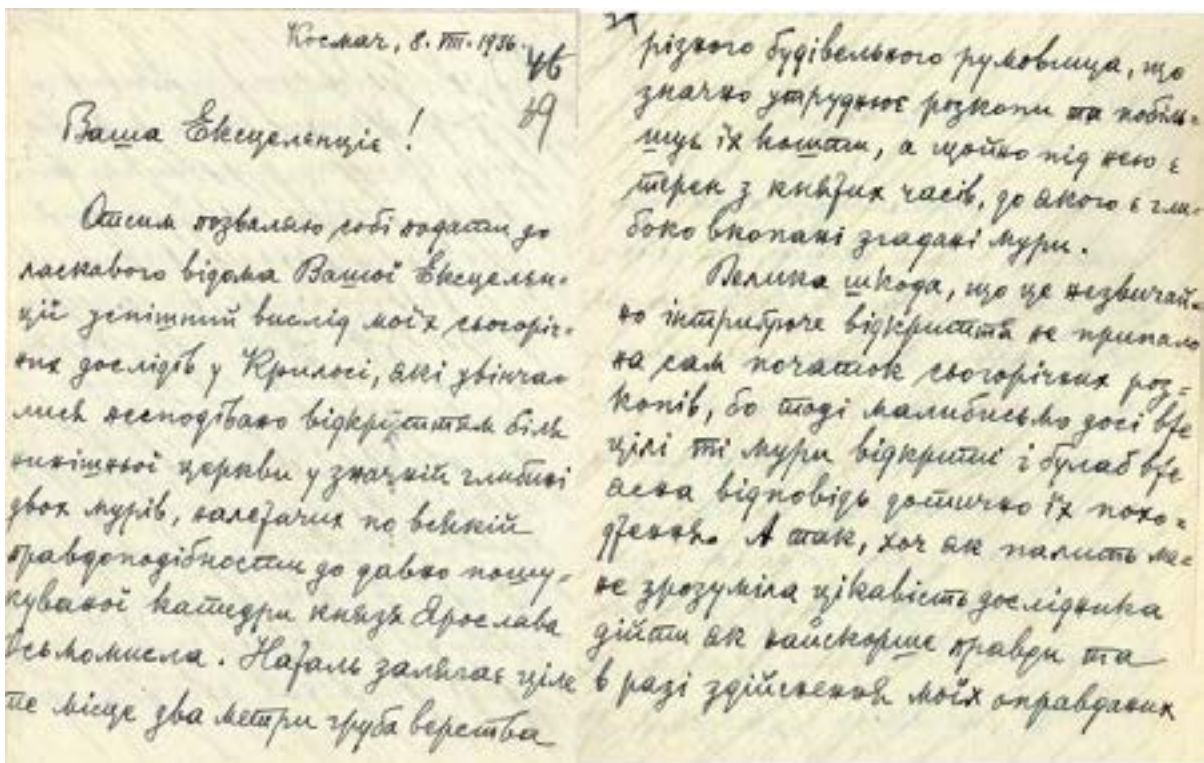

Рис. 17. Лист Я. Пастернака митрополиту Андрею Шептицькому про результати досліджень у Крилосі в 1936 р. (ЦДІАУ у Львові)

Fig. 17. Letter from J. Pasternak to metropolitan Andrey Sheptytskyi about the results of researches in Krylos in 1936 (CSHAU in Lviv)

консерватору не забарився, археолог писав: “з приємністю повідомляю, що під час цьогорічних канікул (липень-серпень) я розкопав в Кульчицях коло Самбора три доісторичні могили з шнуровою керамікою і досліджував культурний шар на городищі там же. Отримані з однієї могили і з городища знахідки є в музеї “Бойківщина” в Самборі, а з двох могил в нашому музеї” [ЛННБ НАН України, ф. 26, спр. 42, ч. 1, арк. 120]. Документ датовано 28 серпня 1933 р. Про ці розкопки збереглися замітки і на сторінках преси, зокрема, маємо детальний опис одного з досліджених поховань: “Самого небіжчика розіли теж гумусові кислоти, так що лишилися тільки його посмертні дари: кременний ніжик, пугар з шнуровим орнаментом кругом шиї та частина більшої двоухої форми від дна. Це мабуть знову слід ошадности супроти небіжчика, якому може казали – мабуть уже все одно, чи дадуть йому до гробу їсти в цілому горщику чи лише в черепку”, – писав Я. Пастернак в статті “Доісторичні Кульчиці” [Пастернак, 1933].

Цього ж року, восени Ярослав Пастернак зі слухачами Богословської академії провів попередні розкопки на поселенні та могильнику липицької культури у Заліссі коло Бібрки (рис. 7–8). Короткі дводенні роботи (3–4 жовтня) супроводжувалися величезною кількістю приписів. Я. Пастернак змушений був повідомляти про початок робіт, надсилати детальні звіти і навіть вказувати, хто брав участь у його експедиції. Про всі роботи інформовано консерватора в особі др. Збігнева Горнунга⁹ (рис. 9) [ЛННБ, ф. 26, спр. 42, ч. 1, арк. 92]. Я. Пастернак відразу привернув увагу коменданта місцевої поліції (рис. 10), який написав дуже

⁹ Збігнев Горнунг (1903–1981) – історик мистецтва. В 1929 р. після захисту докторату отримав посаду Округового консерватора пам’яток у Львові, яку займав до 1939 р. У 1946 р. виїхав до Польщі, де отримав керівну посаду в Центральному офісі інвентаризації пам’яток при Міністерстві культури і мистецтва. Після габілітації у 1949 р. працював професором у Вроцлавському та Торунському університетах [Draus, 2007, s. 237; Wrabec, 2011, s. 114].

детальний донос Бібрському старості Бернатовічу, у якому зазначав, що “дня 3.10.1933 проводив в селі Залісці професор археології зі Львова Юзеф¹⁰ Пастернак зі Львова дослідження каміння спаленого вулканом на землях Теодора Шведа сина Антона і Івана Яремка сина Василя. Він відкопав два горщики старого походження, які мають мати історичне значення, які забрав до Львова. Пастернак обіцяв повернутися за Залісець з метою дальших пошуків. Згадуваний мав дозвіл від Воєводського уряду на проведення досліджень на цій території Львівського воєводства. Дозвіл дійсний до грудня 1934 р.” Бернатовіч 18 жовтня 1933 р. інформував про цей приїзд воєводське управління у Львові [ЛННБ НАН України, ф. 26, спр. 42, ч. 1, арк. 121].

Рис. 18. Фундаменти Успенського собору в Крилосі.
Поштова картка, 1937 р. (Polona)
Fig. 18. Foundation of Assumption Cathedral in Krylos.
Postcard, 1937 (Polona)

траплялися випадки, коли, не дочекавшись нікого “з музею”, місцеві мешканці самі розкопували пам’ятку, тим самим знищивши її. Зафіксовано випадок у с. Пилипи на Станіславівщині, коли за самовільні розкопки могили на своєму полі місцевого мешканця було ув’язнено. Я. Пастернак розумів, наскільки важливе порозуміння з простими людьми, тому при кожних розкопках пояснював значення кожної знахідки, що справляло дуже позитивне враження

Наступна коротенька експедиція зі слухачами Богословської академії зафіксована під 26 жовтня до Осталович і Янчина Перемишлянського повіту. В Осталовичах Я. Пастернак розкопав “два підплитові поховання пізньої епохи городищ, а 27.10 в Янчині пов. Перемишляни на фільварку “Яблунів” гальштатську скелетову могилу з двома скелетами та двома глиняними посудинами” [ЛННБ НАН України, ф. 26, спр. 42, ч. 1, арк. 129; Пастернак, 1934, с. 4]. Звіт про роботу надіслано до Тернопільського і Львівського воєводств.

Не дивно, що працюючи в Музеї НТШ, яке на той час було єдиною української науковою установою, Я. Пастернак змушений був реагувати на інформацію про відкриття пам’яток, яка надходила з сіл Галичини. Як писав сам дослідник: “Працюючи директором музею НТШ я часто, бувало, діставав з терену алярмуючі зголошення випадково виявлених, при земельних роботах пам’яток старовини .... Тоді необхідно було виїхати негайно в терен для перевірення знахідки і переводити розвідкові дослідження на кількох... цвинтарющах Осталовичі Перемишляни 1932¹¹, Деліів Товмач, 1932” [Пастернак, 1978а, с. 72]. Очевидно, отримуючи такі звістки, археолог змушений був реагувати на повідомлення, щоб не втратити для науки пам’ятку, бо

¹⁰ Тут представник поліції неправильно подав ім’я археолога.

¹¹ Очевидно, у статті Я. Пастернак помилився роком, оскільки в документі подано 1933 рік розкопок в Осталовичах, а не 1932.

Рис. 19. Кам'яний саркофаг, розкоп Я. Пастернака. 1937

Fig. 19. Stone sarcophagus, excavation conducted by J. Pasternak. 1937

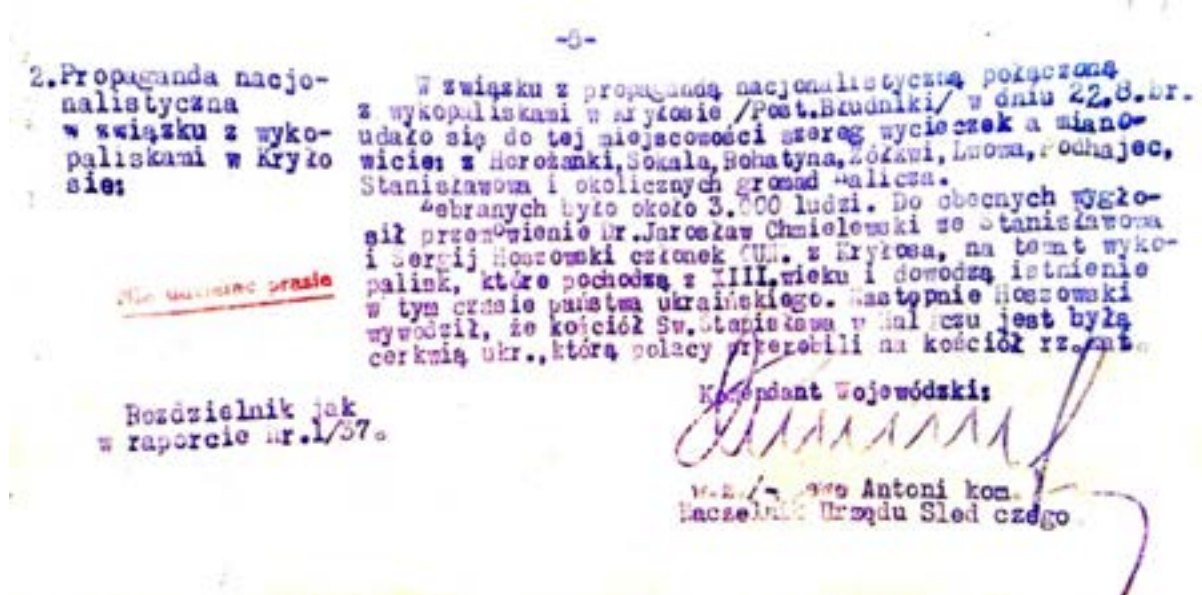

Рис. 20. Звинувачення Я. Пастернака у націоналістичній пропаганді (ДАІФО)

Fig. 20. Accusation of J. Pasternak of nationalistic propaganda (ДАІФО)

серед робітників і тим об'єднував навколо себе і розкопок усіх мешканців села [Кобринський, 1936, с. 5].

Впродовж 1934–1938 рр. Я. Пастернак розкопав низку пам'яток культури карпатських курганів. Перша нагода трапилася у 1934 р. в с. Перерісль на Станіславщині. Там же, роботи продовжив навесні 1936 р. (рис. 11). “Маслосоюз і Центросоюз дали нам по 50 зл. на розкопки римського тілопального могильника у Переріслі біля Надвірної куди їду вже у середу по святах приблизно на тиждень роботи. Жертвую вже 5 день святочної відпустки на це, аби якнайскоріше це виконати та зберегти перед нищенням плугами”, – писав між іншим у вітальній листівці з нагоди Великодня Я. Пастернак голові НТШ (рис. 12) [ЦДІАЛ України,

Рис. 21. Розкопки тілопального поховання у Струтині Нижньому на Станіславівщині (НА ВА ІУ НАН України)

Fig. 21. Excavations of cremation burial in Strutyn Nyzhni in Stanislaw region (NA of DA of IUS of NAS of Ukraine)

ф. 309, оп. 1, спр. 180, арк. 43]. Подібні пам'ятки Я. Пастернак розкопував і в інших місцевостях. “Перерісль, Грабовець, Камінне, Цуцилів, Корнич, Бринь, Підгороддя, Струтин долишній (1934–1938) у цих місцевостях була відкрита мною нова в Подністров'ю культура праслов'янських тілопальних могил” [Пастернак, 1978а, с. 79]. Матеріали з цих розкопок зберігалися в Музеї НТШ. Серед документів Я. Пастернака є фото з посудиною з Переріслі (інв. н. 26982) (рис. 13) [Пастернак, 1937, с. 260].

У 1934 р. Я. Пастернак розпочав широкомасштабні польові дослідження стародавнього Галича в межах сучасного с. Крилос, які тривали майже 10 років і нарешті остаточно прояснили столітню проблему локалізації столичного Галича завдяки епохальному відкриттю фундаментів головної святині князівства – Успенського собору. “Мої перші розкопки в 1934 р. були досить короткі. Залишаючи розшуки самого собору на час після ознайомлення з загальним культурно-історичним підложжям давньої столиці, провів я тоді тільки пробні розкопки в двох місцях...” [Пастернак, 1998, с. 72]. У звіті консерватору занотовано коротко “в часі 11–19.08 проводив теренові дослідження на гордищі в Крилосі Станіславівського повіту” (рис. 15) [ЛННБ НАН України, ф. 26, спр.42, ч. 1, арк. 82].

Рис. 22. Відмова Я. Пастернаку у наданні дозволу на проведення польових робіт на території Тернопільського воєводства у 1937 р. (ЛННБ НАН України)
Fig. 22. Rejection to J. Pasternak in getting permission to carry out field researches on the territory of Ternopil voivodeship in 1937 (LNSL of NAS of Ukraine)

Рис. 23. Розкопки на Золотому Тоці. Крилос, 1938 р.

Fig. 23. Excavation in Zolotyі Tik. Krylos, 1938

Наступного, 1935 р. Я. Пастернак продовжив роботи у Крилосі і розкопав дві Мадярьські могили в ур. Діброва [Pasternak, 1935, s. 132], які, за його твердженням “є першими досі в Галичині пам’ятками старих літописних угрів та першим слідом їх переходу на переломі IX–X століття з Київщини через Подністров’я й територію старого Галича в сторону Карпат...” [Пастернак, 1998, с. 78] (рис. 16). Результати цих досліджень у травні 1936 р. Я. Пастернак апробував в Будапешті, де виголосив у Державному археологічному музеї “ілюстрований світлинами доклад про розкопані ним торік у Крилосі дві старомадярьські “золоті” могили із X ст.” [Старомадярьські могили, 1936, с. 7].

Доволі результативним у дослідженнях Крилоса був 1936 р. Наприкінці польового сезону “показався масивний сильний мур з тесаних кам’яних блоків, 240 см завгрубшки і це був перший слід фундаментів старого кафедрального собору княжого Галича, відкритий дня 25 липня 1936 року” [Пастернак, 1998, с. 92]. У листі до митрополита Андрея Шептицького від 8 серпня 1936 р. Я. Пастернак писав: “...велика шкода, що це надзвичайно інтригуюче відкриття не припало на сам початок сьогорічних розкопів, бо тоді малибисьмо досі вже цілі ті мури відкриті і була б вже відповідь відносно їх походження. А так хоч як палить мене зрозуміла цікавість дослідника дійти якнайскоріше правди та в разі здійснення моїх оправданих здогадів поділитися радісною звісткою з Вашою Ексцеленцією та найширшими кругами громадянства та на жаль призначені на сей рік час і фонди вже скінчилися і я мушу відложити все до слідуєчого року” (рис. 17) [ЦДІАЛ України, ф. 358, оп. 1, спр. 317, арк. 39–40]. Попередня інформація про результати польового сезону з’явилася на сторінках “Діла” [Пастернак, 1936, с. 5–6].

В січні 1937 р. Я. Пастернак просив продовжити дозвіл на поточний рік. Польовий сезон 1937 р. на терені княжого Галича Я. Пастернак розпочав 1 липня і тривав він до 15 серпня. Головним завданням дослідника було віднайти фундаменти Успенського собору, з чим він успішно справився і цим поставив крапку у питанні локалізації літописного Галича (рис. 18). Того ж сезону дослідник під поверхнею підлоги виявив кам’яний монолітний саркофаг з останками чоловічого скелету і поховання молодої жінки зі збереженим чільцем-златоголавом.

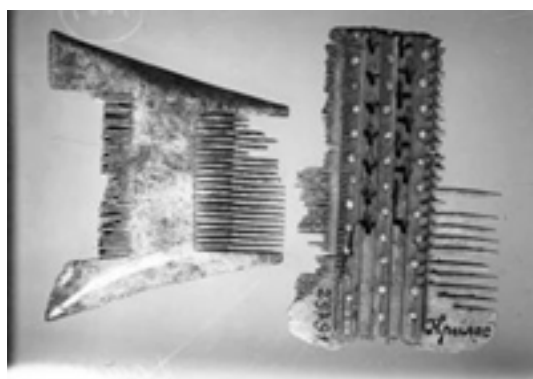
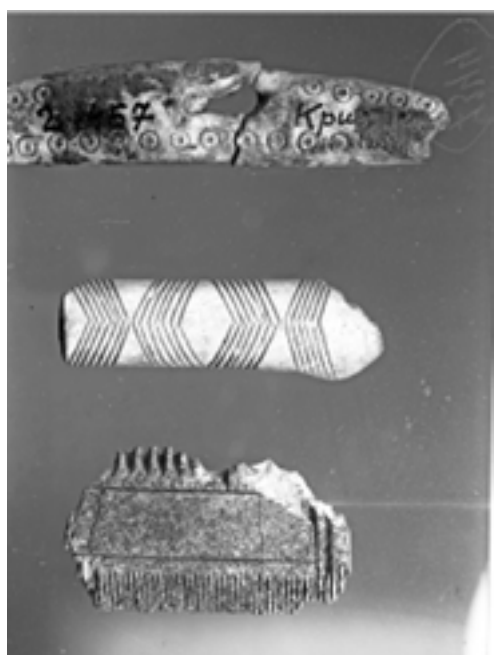

Рис. 24. Археологічні знахідки з розкопок Я. Пастернака в Крилосі. Негативи на склі (НА ІА НАН України)

Fig.24. Archaeological finds from excavations carried out by J.Pasternak in Krylos. Negatives on the glass (NA of IA of NAS of Ukraine)

“На самому вступі моєї цьогорічної праці, в минулорічній зонді, найшов я – погляньте – ось цей саркофаг. Великий і тяжкий, тесаний із одної камінної брили білого вапняка, з таким же тяжким, трішки випуклим, але розбитим віком. Він такого типу як зустрічаються в Києві у княжій добі”, – розповідав Я. Пастернак С. Щурату під час відвідин Крилоса (рис. 19) [Щурат, 1937, с. 185].

Ці відкриття стали справжньою сенсацією. З’явилася низка публікацій на сторінках газет. 4 серпня 1937 р. на шпальтах “Діла” опубліковано повідомлення “Митрополича катедра княжого Галича віднайдена”, в основі якого лежав лист від Я. Пастернака, який стверджував “мені справді пощастило найти остаточно довго пошукувану найбільшу святість, а водночас найбільшу святиню Галицько-Волинської держави митрополичу катедру княжого Галича (тепер Крилоса), побудовану князем Ярославом Осмомислом у пол. XII ст.” [Митрополича катедра, 1937, с. 7]. До Крилоса розпочалося справжнє паломництво. Чудовий спогад про ці дні залишила письменниця Катря Гриневичева, яка мала особисті контакти з Я. Пастернаком і одного дня, як і сотні інших відвідувачів, прибула до Крилоса разом з братом. “Повідомлений д-р Пастернак спішить на зустріч (він знайомий з братом з часів цуцилівських розкопів) – його лице сяє успіхом. Він пояснює невтомно все гідне завваги від перших хвилин своїх тут зусиль. Глибоченні ями, де дримають фундаменти собору, дишуть імпонуючою міццю ... аж тепер господар дому вказує на дорогий клейнот розкопів. Це темний як брунатний алябастр череп молоденької княжни в золотім чільці ... Череп із золотим чільцем, з візантійським узором, що самотужки вінчає чоло, є живим твором великого, що задаровує себе нащадкам. Зворушує видний у щічці здоровий, міцний зуб мудрости. Він втулений ще цупко до середини, – смерть перебила...” [Гриневичева, 1937, ч. 201, с. 3–4].

Такий ажіотаж навколо княжого Галича і Я. Пастернака привернув увагу поліції і 22 серпня 1937 р. “в зв’язку з націоналістичною пропагандою, пов’язаною з розкопками в Крилосі” на місце прибув начальник слідчого відділу Станіславівського воеводства, який у звіті про цей візит зазначав, що присутніх було бл. 3 000 і для них др. Я. Хмілевський виголосив доповідь

на тему “розкопок, які походять з XIII ст. і доводять існування в тому часі української держави” (рис. 20) [ДАІФО, ф. 68, оп. 2, спр. 420, арк. 10, 19].

Рис. 25. Горщик з розкопок Я. Пастернака у Белзі. Музей НТШ (НА ВА ІУ НАН України)
Fig. 25. Pot from excavations conducted by J. Pasternak in Belz. Museum of SSS (NA of DA of IUS of NAS of Ukraine)

Рис. 26. Археологічні знахідки з розкопок Я. Пастернака в Белзі. Негативи на склі (НА ІА НАН України)
Fig. 26. Archaeological finds from excavations conducted by J. Pasternak in Belz. Negatives on the glass (NA of IA of NAS of Ukraine)

А поза дослідженнями у Крилосі, які тривали півтора місяця, Я. Пастернак від ранньої весни проводив короткі виїзди на низку інших пам'яток. На початку квітня 1937 р. досліджував старий Городецький цвинтар у Львові у пошуках могили митрополита Ангеловича¹². 18–23 квітня 1937 р. проводив польові роботи в Нижньому Струтині на Станіславівщині, де розкопав городище X–XI ст. і дві тілопальні пізньоримські могили (рис. 21). На початку травня цього ж року археолог подався до ще однієї княжої столиці – Звенигорода, де впродовж двох днів досліджував “середньовічний культурний шар” [ЛННБ НАН України, ф. 26, спр. 42, ч. 6, арк. 32].

У 1937 р. Я. Пастернак отримав відмову на розкопки на території Тернопільського воєводства (рис. 22). Однак незначні за масштабами дослідження у Тереховлі вчений провів 19–26 вересня “і розкрив при цьому високо на горбі кам'яні фундаменти дерев'яної церкви св. П'ятниці з XIV ст. та кілька надгробних плит з датованими написами. В іншому місці розкопав тілопальну могилу т.зв. “нордійської культури” з кінця кам'яної доби та просліджував просторе селище народу “мальованої кераміки” з початку бронзової доби (к. 2000 до Хр)” [Археологічні дослідження у Тереховлі, 1937, с. 3].

В наступні роки ситуація була аналогічна, Я. Пастернак отримував своє законне право на професійну діяльність, однак змушений був прикладати для того чимало зусиль і супроводжувати кожен виїзд в поле численними звітами. У 1938 р. Я. Пастернак звітував перед консерватором З. Горнунгом щодо робіт у Крилосі (26.06–03.09), де розкопав фундаменти катедри старого Галича і проводив роботи на Золотому Тоці. Звіди 4 вересня подався в

¹² Митрополит Антін Ангелович – український релігійний, освітній і політичний діяч, ректор Львівського університету (1796–1797). Був похований на Городецькому цвинтарі Львова. У 1880 р., коли останки двох інших митрополитів – Яхимовича і Литвиновича перенесено на Личаківське кладовище, могили А. Ангеловича не змогли знайти [Крип'якевич, 1991, с. 130; Umiński, 1989, с. 112].

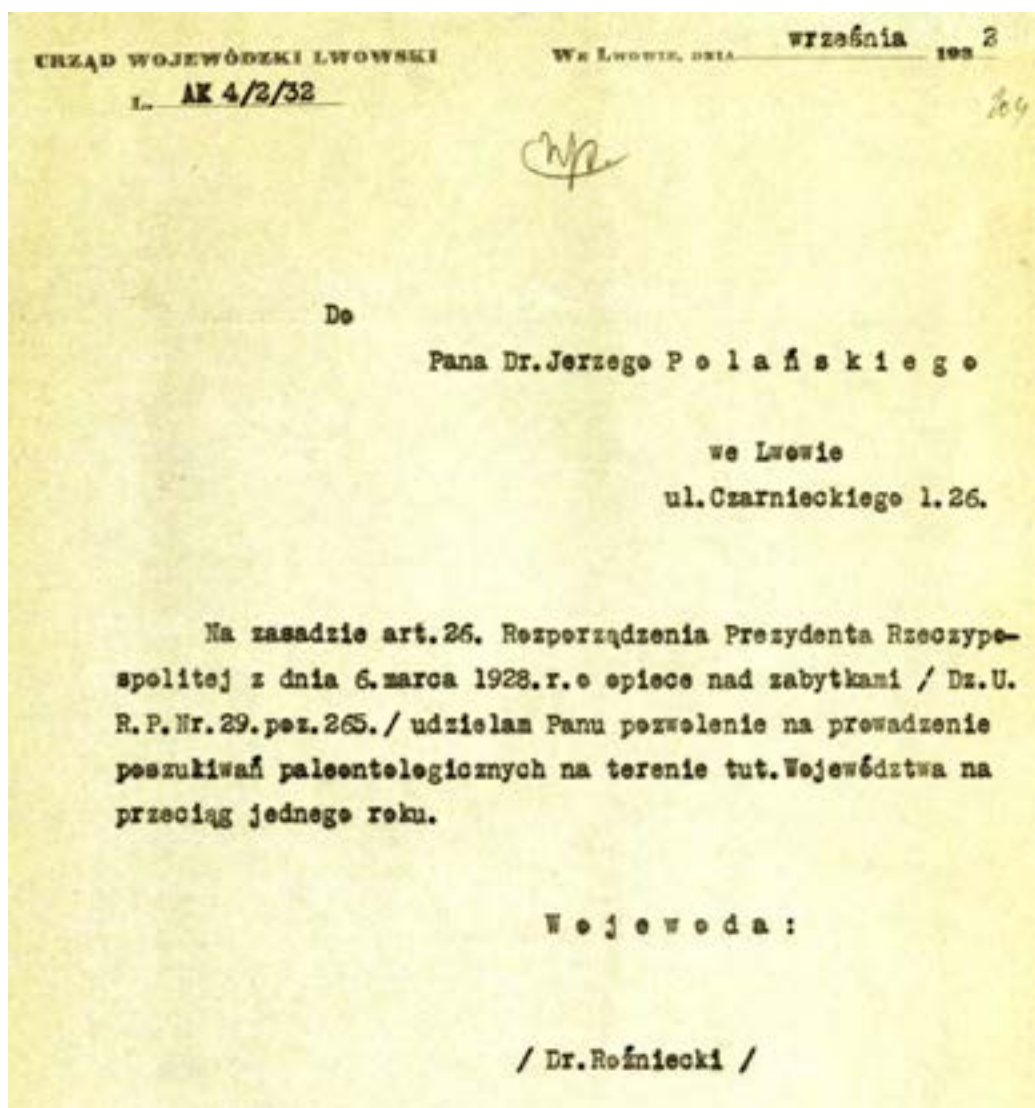

Рис. 27. Дозвіл на проведення польових робіт Юрію Полянському (ЛННБ НАН України)
Fig. 27. Permission to carry out field researches of Yuriy Polanski (LNSL of NAS of Ukraine)

с. Бринь де впродовж двох днів розкопував пізньоримські тілопальні поховання [ЛННБ НАН України, ф. 26, спр. 42, ч. 7, арк. 91]. Розкопки 1938 р. в Крилосі проводили за фінансової підтримки Митрополита, а також розпочали роботи на Золотому Тоці (рис. 23), які фінансувало Товариство прихильників Музею НТШ [С.Г., 1938, с. 3]. З розкопок в Крилосі збереглося чимало фотографій окремих знахідок, які відображені на негативах на склі. Цікаві вони й тим, що містять шифри, зроблені Я. Пастернаком (рис. 24)¹³.

Ще однією пам'яткою, яка поруч з Галичем займала помітне місце у наукових дослідженнях Я. Пастернака, був княжий Белз. Там на запрошення місцевих мешканців та за їхньої фінансової підтримки, археолог провів три польові сезони (1935, 1936, 1938). Серед документів збереглися короткі звіти про ці дослідження, також вони знайшли своє місце у вигляді невеликих заміток на сторінках газет [Пастернак, 1936, с. 7]. У 1936 р. Я. Пастернак

¹³ Негативи на склі з розкопок Я. Пастернака у Крилосі та Белзі зберігаються в Науковому архіві Інституту археології НАН України (ф. 57). Висловлюю вдячність Анні Яненко за люб'язно надані копії.

Рис. 28. Лист Ю. Полянського до С. Круковського (РМА)

Fig. 28. Letter from Yu. Polanski to S. Krukowski (PMA)

проводив розкопки на місці чоловічого монастиря в ур. Клименщина. Вчений дослідив чернече кладовище, “кістяки викопаних 34-ох небіжчиків були положені головами на захід, а лицем звернені на схід. Це вказує, що їх хоронили за правилом східного грецького обряду і це доказ, що тут був монастир східно-грецького обряду себто український ... Один із кістяків мав під головою кусень каменя, як цього вимагає звичай хоронення черців” [Археологічні розкопки, 1936, с. 4; Пастернак, 1936, с. 7]. З цих досліджень збереглися негативи на склі, які дають уявлення про виявлений археологічний матеріал (рис. 25–26).

Окрім Ярослава Пастернака, дозвіл на проведення археологічних досліджень на теренах заходу України брав Юрій Полянський. Цей дослідник більше відомий у середовищі геологів та географів, однак його внесок в археологію також доволі помітний. Археологічним зацікавленням Ю. Полянського присвячено низку публікацій [Ситник, 1998, с. 16–20; 2003, с. 140–144; Томенюк, 2008, с. 438–443]. З документів, що збереглися у фонді “Консерваторський уряд Львівського воєводства”, переконаємось, що археологія в 1930-х роках відійшла на задній план у його наукових зацікавленнях. Збереглося фактично по одному проханню про надання дозволу і самі дозволи (рис. 27). Жодного звіту, спроб взяти дозвіл на наступні дослідження чи інформації про польові роботи за цей час не маємо. Коротку інформацію, яка засвідчує, що Ю. Полянський мав стосунок до археології 30-х роках XX ст. подав Т. Сулімирський у звіті, опублікованому на сторінках часопису “Z otchłani wieków”. З нього довідуємося, що в 1934 р. Ю. Полянський відкрив та частково дослідив низку палеолітичних пам’яток на Поділлі,

зокрема “Касперівці пов. Заліщики – стоянку раннього палеоліту... Новосілка Костюкова пов. Заліщики – стоянку пізнього палеоліту, дуже бідну. Багато кісток, відсутні крем’яні вироби. Більше Злоте пов. Бориців – стоянка середнього ориньяку” [Sulimirski, 1935, с. 21]. Слід відзначити, що на стоянках Касперівці і Новосілка Костюкова дослідження проводили і в попередні роки. З приводу цього Ю. Полянський писав колезі-археологу Стефану Круковському доволі розгорнутого листа, датованого 10 грудня 1928 р. З цього документу можемо припустити, що після ліквідації Державного грона консерваторів доісторичних пам’яток, при якому С. Круковський був консерватором, йому ще деякий час вдавалося залагоджувати справи розкопок і знаходити на них кошти, “маю честь зарпортувати, що

цього року на канікулах розкопав, дякуючи субвенції, яку ласкавий Пан здобув для мене в Міністерстві – пізньомустьєрську стоянку в Касперівцях (повіт Заліщики)”, – писав Ю. Полянський (рис. 28) [РМА nr. inw. 6205, List J. Polańskiego do S. Krukowskiego z dnia 10 XII 1928]. Сучасні дослідники вважають Касперівці однією з найцікавіших пам’яток середнього палеоліту у Східній Європі [Ситник, Томенюк, 2010, с. 13]. З огляду на те, що фонд “Управління консервації” доволі добре вкомплектований і документи звітного характеру збереглися, можна тільки припустити, що Ю. Полянський натрапив на археологічні пам’ятки під час своїх геологічних виїздів, для яких дозволи не були необхідністю, а потім інформацію про нововідкриті місцезнаходження передавав археологам і вже вони продовжували їхнє вивчення. Низка таких згадок залишилася у нотатках Т. Сулімірського та інших дослідників.

Підводячи підсумки археологічної діяльності НТШ, і зокрема, Я. Пастернака в 1928–1939 рр., відзначимо, що незважаючи на перешкоди і заборони, на які наштовхувалося Товариство з боку влади, ці роки були надзвичайно успішні і плідні. Дозволи, різноманітні дописи, заборони, звіти про дослідження дають змогу побачити, як виглядало професійне життя українських археологів у цей період. З кількох цитат, наведених у тексті, вкотре переконуємось, що, незважаючи на задекларовані тези про відокремленість науки (в нашому випадку археології) від політики, на практиці було інакше. Відрадно, що незалежно від офіційної політики у більшості випадків люди залишалися людьми і свідченням того є стосунки в археологічному середовищі, яким не були на перешкоді міжетнічні суперечки, а на першому місці стояли наукові інтереси.

ЛІТЕРАТУРА

- Археологічні дослідження у Терембовлі (1937) // Діло. – Ч. 213. – 29 вересня. – С. 3.
- Археологічні розкопки у князівстві Белзі (1936) // Діло. – Ч. 230. – 13 жовтня. – С. 3–4.
- Булик Н. (2016). Археологічний вимір пам’яток охоронних практик у Галичині (1918–1928) // МДАПВ. – Львів. – Вип. 20. – С. 394–413.
- Гриневичева К. (1937). Над яром Мозолевого потоку // Діло. – Ч. 201. – 12 вересня. – С. 3–4.
- Державний архів Івано-Франківської області (ДАІФО). – Ф. 68. – Оп. 2. – Спр. 420.
- Залозецький В. (1937). Розкопки в Крилосі // Діло. – 2 вересня. – Ч. 192. – С. 2.
- Кобринський В. (1936). Важні викопалини в Коломийщині // Діло. – 17 вересня. – Ч. 209.
- Крип’якевич І. (1991). Історичні проходи по Львові. – Львів. – 167 с.
- ЛННБ ім. В. Стефаника (Відділ рукописів). – Ф. 26 (Управління консервації Львівського воєводства). – Спр. 42. – Ч. 1. – 133 арк.
- ЛННБ ім. В. Стефаника (Відділ рукописів). – Ф. 26 (Управління консервації Львівського воєводства). – Спр. 42. – Ч. 2. – 85 арк.
- ЛННБ ім. В. Стефаника (Відділ рукописів). – Ф. 26 (Управління консервації Львівського воєводства). – Спр. 42. – Ч. 4. – 154 арк.
- ЛННБ ім. В. Стефаника (Відділ рукописів). – Ф. 26 (Управління консервації Львівського воєводства). – Спр. 42. – Ч. 6. – 149 арк.
- ЛННБ ім. В. Стефаника (Відділ рукописів). – Ф. 26 (Управління консервації Львівського воєводства). – Спр. 42. – Ч. 7. – 91 арк.
- Митрополита катедра княжого Галича віднайдена (1937) // Діло. – Ч. 169. – 4 серпня. – С. 7.
- НА ІА НАН України. – Ф. 57 (негативи).
- Пастернак Я. (1928). Середньовічні розкопки на Празькому Граді та майбутні в Крилосі // Діло. – 26 квітня. – Ч. 91.
- Пастернак Я. (1929) Нові археологічні набутки українських музеїв у Львові за 1928 рік // Записки НТШ. – Т. 150 – С. 229–242.
- Пастернак Я. (1931а). З археологічних проблем Поділля // Діло. – Ч. 209. – 18 чересня. – С. 2–3.
- Пастернак Я. (1933). Доісторичні Кульчиці // Діло. – Ч. 221. – 24 серпня.
- Пастернак Я. (1933а). Перша бронзова доба в Галичині // Записки НТШ. – Львів. – Т. 152. – С. 63–112.

- Пастернак Я.* (1933б). Нові археологічні набутки музею Наукового товариства ім. Т. Шевченка у Львові за час від 1929–1932 р. // Записки НТШ. – Львів. – Т. 152. – С. 113–130.
- Пастернак Я.* (1934). Новий чинник в українській археології // Діло. – 30 вересня. – Ч. 261.
- Пастернак Я.* (1936). Княжими слідами // Діло. – Ч. 181. – 13 серпня. – С. 5–6.
- Пастернак Я.* (1936а). Шнурова могила в Кульчицях // Літопис Бойківщини. – Самбір. – Ч. 7. – R. VI. – С. 1–4.
- Пастернак Я.* (1937). Нові археологічні набутки музею наукового товариства ім. Т. Шевченка у Львові за час від 1933–1936 // Записки НТШ. – Львів. – Т. 154. – С. 241–268.
- Пастернак Я.* (1937а). За місце катедри Осьмомисла // Діло. – 24 серпня. – Ч. 185. – С. 2–3.
- Пастернак Я.* (1937б). Галицька катедра в Крилосі (тимчасове повідомлення з розкопів у 1936 і 1937 р.) // Записки НТШ. – Т. 154. – С. 1–21.
- Пастернак Я.* (1938). На слідах княжого Белза // Діло. – 9 жовтня. – Ч. 224. – С. 7.
- Пастернак Я.* (1978). Мої зустрічі зі старовиною // Український історик. – Нью Йорк-Торонто-Мюнхен. – Ч. 1–3. – С. 63–75.
- Пастернак Я.* (1978а). Мої зустрічі зі старовиною // Український історик. – Нью Йорк-Торонто-Мюнхен. – Ч. 4. – С. 64–82.
- Пастернак Я.* (1998). Старий Галич (Археологічно-історичні дослідження у 1850–1943 рр.). – Івано-Франківськ. – 347 с.
- Пахолок Р.* (2012). Реформа Богословської освіти в Галичині (1929–1944 рр.) // Наукові записки. Серія: Педагогіка. – № 4. – С. 64–69.
- Піотровська Д.* (2006). З діяльності польських служб охорони археологічних пам'яток у Західній Україні в 1919–1939 роках // АДЛУ. – Львів. – Вип. 9. – С. 67–88.
- С. Г.* (1938). Дальші археологічні розкопи в княжому Галичі // Діло. – 15 липня. – Ч. 152. – С. 3.
- Семчишин В.* (1993). Сторінки історії Т-ва і Музею “Бойківщина” в Самборі // Літопис Бойківщини. – Торонто. – Ч. 1/53 (64). – С. 3–7.
- Ситник О.С.* (1998). Біля витоків формування палеолітичної науки в Україні (Ю. Полянський) // МДАПВ. Постаті української археології. – Вип. 7. – С. 16–20.
- Ситник О.С.* (2003). Юрій Полянський – перший дослідник західноукраїнського палеоліту // Археологія. – Київ. – Вип. 1. – С. 140–144.
- Ситник О.С.* (2012). Археологічна наука у Львові. Перша половина ХХ століття. – Львів-Жешів. – 365 с.
- Ситник О., Томенюк О.* (2010). Юрій Полянський та Стефан Круковський – геологічно-палеолітичний тандем // АДЛУ. – Львів. – Вип. 13. – С. 7–52.
- Стародавня могила в Крилосі (1936) // Діло. – Ч. 114. – 24 травня. – С. 7.
- Томенюк О.* (2008). Палеогеографічні та археологічні дослідження Юрія Полянського // МДАПВ. – Вип. 12. – С. 438–443.
- Томенюк О., Богуцький А., Ситник О.* (2017). В опіці над українською старовиною: Юрій Полянський і Музей НТШ // МДАПВ. – Вип. 21. – С. 11–40.
- ЦДІАЛ України. – Ф. 309 (Наукове товариство імені Шевченка). – Оп. 1. – Спр. 2404. – Арк. 17.
- ЦДІАЛ України. – Ф. 309 (Наукове товариство імені Шевченка). – Оп. 1. – Спр. 180. – Арк. 43.
- ЦДІАЛ України. – Ф. 358 (Щептицький Андрей). – Оп. 1. – Спр. 317. – Арк. 39–40
- Щурат С.* (1937). На руїнах катедри Осьмомисла // Наша Батьківщина. – № 9.
- Draus J.* (2007). Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie 1918–1946. Portret kresowej uczelni. – Kraków. – 328 s.
- Karczewski M.* (2015). Państwowe Grono Konserwatorów Zabytków Archeologicznych i Państwowe Muzeum Archeologiczne: ich rola w ochronie zabytków archeologicznych // Seminare. – Kraków-Piła-Warszawa-Wrocław. – Т. 36. – N 4. – S. 183–197.
- Kozłowski S.K.* (2014). Muzeum // Stefan Krukowski i jego przygoda z PMA (red. S.K.Kozłowski) – Warszawa-Łódź. – S. 19–58.
- Mazurkiewicz J.* (2010). Curriculum vitae Jerzego Ludwika Adama Remera (1888–1979) // Wobec zabytku... tradycje i perspektywy postaw. Studia dedykowane pamięci prof. Jerzego Remera. – Toruń. – S. 11–26.

- Nosek S. (1967). Zarys historii badań archeologicznych w Małopolsce. – Wrocław. – 268 s.
- Pasternak J. (1936). Moje badania terenowe w 1935 r. // *Z Otchłani Wieków*. – R. 11. – Z. 10–11. – S. 131–133.
- PMA (*Dział dokumentacji naukowej*). – Teczka S. Krukowski. – Nr. inw. 6205. – Dokument 44 (List J. Polańskiego do S. Krukowskiego z dnia 10 XII 1928 roku. Załącznik do listu – szkic profilu geologicznego Kasperowce).
- PMA (*Dział dokumentacji naukowej*). – List do Ministerstwa WRiOP z 26 lutego 1929 r.
- PMA (*Dział dokumentacji naukowej*). – Teczka R. Jakimowicz. – List J. Pasternaka do R. Jakimowicza z 11 czerwca 1929 r.
- PMA (*Dział dokumentacji naukowej*) – Teczka R. Jakimowicz. – Nr 487-IV (List R. Jakimowicza do Departamentu Nauki i Szkół Wyższych od 6.06.1929).
- PMA (*Dział dokumentacji naukowej*). – Nr inw. V.PZ.: 4506/28 (Pismo z dnia 28 XII 1928 r. podpisane za Dyrektora Departamentu przez J. Wojciechowskiego Naczelnika Wydziału).
- Piotrowska D. (2006). Z działalności instytucji II Rzeczypospolitej chroniących zabytki archeologiczne na zachodniej Ukrainie // *Przegląd Archeologiczny*. – T. 54. – S. 61–98.
- Przeżożna-Armon K. (1991/92). Życie poświęcone ochronie zabytków archeologicznych i studiom nad wczesnym średniowieczem. Roman Jakimowicz (1889–1951) // *Slavia Antiqua*. – Poznań. – T. XXXIII. – S. 187–218.
- Remer J. (1948). Trzydziestolecie konserwatorstwa polskiego // *Ochrona Zabytków*. – 1/2. – S. 62–64.
- Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 6 marca 1928 r. O opiece nad zabytkami (1928) // *Dziennik Ustaw 1928 r.* – N 29. –R. 265. – S. 537–542.
- Sulimirski T. (1935). Sprawozdanie z działalności lwowskiego ośrodka prehistorycznego // *Z Otchłani Wieków*. Poznań. – R. 10. – Z. 2. – S.20–28.
- Wysocki J. (1999). Konserwatorstwo archeologiczne w Polsce w latach 1920–1940 // Tadeusz Roman Żurowski i konserwatorstwo archeologiczne w Polsce XX wieku / pod red. Z. Kobylińskiego i J. Wysockiego. – Warszawa. – S. 133–145.
- Wrabec J. (2011). Zbigniew Hornung (1903–1981) // *Rocznik historii sztuki*. – Warszawa. – T. 34. – S. 113–125.
- Umiński J. (1989). Angelowicz Antoni (1756–1814) // *Polski Słownik Biograficzny*. – Kraków. – S. 112.

REFERENCES

- Arkheolohichni doslidy u Terebovli. (1937). *Dilo*, 213, 3 (in Ukrainian).
- Arkheolohichni rozkopy u kniazhim Belzi (1936). *Dilo*, 230, 3–4 (in Ukrainian).
- Bulyk, N. (2016). Arkheolohichni vymir pam'iatkookhoronnykh praktyk u Halychyni (1918–1928). *Materials and studies on archaeology of Sub-Carpathian and Volhynian area*, 20, 394–413 (in Ukrainian).
- Hrynevychyeva, K. (1937, 12 veresnia). Nad yarom Mozolevoho potoka. *Dilo*, 201, 3–4 (in Ukrainian).
- Derzhavnyi arkhiv Ivano-Frankivskoi oblasti (DAIFO). F. 68. Op. 2. Spr. 420 (in Ukrainian).
- Zalozetskyi, V. (1937, 2 veresnia). Rozkopy v Krylosi. *Dilo*, 192, 2 (in Ukrainian).
- Kobrynskyi, V. (1936, 17 veresnia). Vazhni vykopalyny v Kolomyishchyni. *Dilo*, 209 (in Ukrainian).
- Kryp'iakevych, I. (1991). *Istorychni prokhody po Lvovi*. Lviv, 167 pp. (in Ukrainian).
- Lvivska natsionalna naukova biblioteka Ukrainy imeni V. Stefanyka (*Viddil rukopysiv*). F. 26 (Upravlinnia konservatsii Lvivskoho voievodstva). Spr. 42. Ch. 1. 133 ark. (in Ukrainian).
- Lvivska natsionalna naukova biblioteka Ukrainy imeni V. Stefanyka (*Viddil rukopysiv*). F. 26 (Upravlinnia konservatsii Lvivskoho voievodstva). Spr. 42. Ch. 2. 85 ark. (in Ukrainian).
- Lvivska natsionalna naukova biblioteka Ukrainy imeni V. Stefanyka (*Viddil rukopysiv*). F. 26 (Upravlinnia konservatsii Lvivskoho voievodstva). Spr. 42. Ch. 4. 154 ark. (in Ukrainian).
- Lvivska natsionalna naukova biblioteka Ukrainy imeni V. Stefanyka (*Viddil rukopysiv*). F. 26 (Upravlinnia konservatsii Lvivskoho voievodstva). Spr. 42. Ch. 6. 149 ark. (in Ukrainian).
- Lvivska natsionalna naukova biblioteka Ukrainy imeni V. Stefanyka (*Viddil rukopysiv*). F. 26 (Upravlinnia konservatsii Lvivskoho voievodstva). Spr. 42. Ch. 7. 91 ark. (in Ukrainian).
- Mytropolycha katedra kniazhoho Halycha vidnaidena. (1937). *Dilo*, 169, 7 (in Ukrainian).
- Naukovyi arkhiv Instytutu arkheolohii Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy. F. 57 (nehatyvy) (in Ukrainian).

- Pasternak, Ia. (1928). Serednovichni rozkopky na Prazhskim Hradi ta maibutni v Krylosi. *Dilo*, 91 (in Ukrainian).
- Pasternak, Ia. (1929) Novi arkeolohichni nabutky ukrainskykh muzeiv u Lvovi za 1928 rik. *Zapysky Naukovoho Tovarystva Shevchenka*, 150, 229–242 (in Ukrainian).
- Pasternak, Ia. (1931a). Z arkeolohichnykh problem Podillia. *Dilo*, 209, 2–3 (in Ukrainian).
- Pasternak, Ia. (1933). Doistorychni Kulchytsi. *Dilo*, 221 (in Ukrainian).
- Pasternak, Ia. (1933a). Persha bronzova doba v Halychyni. *Zapysky Naukovoho Tovarystva Shevchenka*, 152, 63–112 (in Ukrainian).
- Pasternak, Ia. (1933b). Novi arkeolohichni nabutky muzeiu Naukovoho tovarystva im. T. Shevchenka u Lvovi za chas vid 1929–1932 r. *Zapysky Naukovoho Tovarystva Shevchenka*, 152, 113–130 (in Ukrainian).
- Pasternak, Ia. (1934). Novyi chynnyk v ukrainskii arkeolohii. *Dilo*, 261 (in Ukrainian).
- Pasternak, Ia. (1936). Kniazhymy slidamy. *Dilo*, 181, 5–6 (in Ukrainian).
- Pasternak, Ia. (1936a). Shnurova mohyla v Kulchytsiakh. *Litopys Boikivshchyny*, 7 (6), 1–4 (in Ukrainian).
- Pasternak, Ia. (1937). Novi arkeolohichni nabutky muzeiu naukovoho tovarystva im. T. Shevchenka u Lvovi za chas vid 1933–1936. *Zapysky Naukovoho Tovarystva Shevchenka*, 154, 241–268 (in Ukrainian).
- Pasternak, Ia. (1937a). Za mistse katedry Osmomysla. *Dilo*, 185, 2–3 (in Ukrainian).
- Pasternak, Ia. (1937b). Halytska katedra v Krylosi (tymchasove povidomlennia z rozkopiv u 1936 i 1937 r.). *Zapysky Naukovoho Tovarystva Shevchenka*, 154, 1–21 (in Ukrainian).
- Pasternak, Ia. (1938). Na slidakh kniazhoho Belza. *Dilo*, 224, 7 (in Ukrainian).
- Pasternak, Ia. (1978). Moi zustrichi zi starovynoiu. *Ukrainskyi istoryk*, 1–3, 63–75 (in Ukrainian).
- Pasternak, Ia. (1978a). Moi zustrichi zi starovynoiu. *Ukrainskyi istoryk*, 4, 64–82 (in Ukrainian).
- Pasternak, Ia. (1998). *Staryi Halych (Arkeolohichno-istorychni doslidy u 1850–1943 rr.)*. Ivano-Frankivsk, 347 pp. (in Ukrainian).
- Pakholok, R. (2012). Reforma Bohoslovskoi osvity v Halychyni (1929–1944 rr.). *Naukovi zapysky. Serii: Pedahohika*, 4, 64–69 (in Ukrainian).
- Piotrovska, D. (2006). Z diialnosti polskykh sluzhb okhorony arkeolohichnykh pam'iatok u Zakhidnii Ukraini v 1919–1939 rokakh. *Arkeolohichni doslidzhennia Lvivskoho universytetu*, 9, 67–88 (in Ukrainian).
- S. H. (1938). Dalshi arkeologichni rozkopy v kniazhomu Halychi. *Dilo*, 152, 3 (in Ukrainian).
- Semchyshyn, V. (1993). Storinky istorii T-va i Muzeiu “Boikivshchyna” v Sambori. *Litopys Boikivshchyny*, 1/53 (64), 3–7 (in Ukrainian).
- Sytnyk, O. (1998). Bilia vytkiv formuvannia paleolitychnoi nauky v Ukraini (Iu. Polianskyi). *Materials and studies on archaeology of Sub-Carpathian and Volhynian area. Postati ukrainskoi arkeolohii*, 7, 16–20 (in Ukrainian).
- Sytnyk, O. (2003). Yurii Polianskyi – pershyi doslidnyk zakhidnoukrainskoho paleolitu. *Arkeolohiia*, 1, 140–144 (in Ukrainian).
- Sytnyk, O. (2012). *Arkeolohichna nauka u Lvovi. Persha polovyna XX stolittia*. Lviv–Zheshiv, 365 pp. (in Ukrainian).
- Sytnyk, O., & Tomeniuk, O. (2010). Yurii Polianskyi ta Stefan Krukovskyi – heolohichno-paleolitychnyi tandem. *Arkeolohichni doslidzhennia Lvivskoho universytetu*, 13, 7–52 (in Ukrainian).
- Staromadiarski mohyly v Krylosi. (1936, 24 travnia). *Dilo*, 114, 7 (in Ukrainian).
- Tomieniuk, O. (2008). Paleoheohrafichni ta arkeolohichni doslidzhennia Yurii Polianskoho. *Materials and studies on archaeology of Sub-Carpathian and Volhynian area*, 12, 438–443 (in Ukrainian).
- Tomieniuk, O., Bogucki, A., & Sytnyk, O. (2017). To the guardianship over Ukrainian ancientness: Yuriy Polanski and the Museum of Shevchenko Scientific Society. *Materials and studies on archaeology of Sub-Carpathian and Volhynian area*, 21, 11–40 (in Ukrainian).
- Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy u Lvovi*. F. 309 (Naukove tovarystvo imeni Shevchenka). Spr. 2404. Ark. 17 (in Ukrainian).
- Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy u Lvovi*. F. 309 (Naukove tovarystvo imeni Shevchenka). Op. 1. Spr. 180. Ark. 43 (in Ukrainian).

- Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy u Lvovi*. F. 358 (Shchepetytskyi Andrei). Op. 1. Spr. 317. Ark. 39–40 (in Ukrainian).
- Shchurat, S. (1937). Na ruinaх katedry Osmomysla. *Nasha Batkivshchyna*, 9 (in Ukrainian).
- Draus, J. (2007). *Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie 1918–1946. Portret kresowej uczelni*. Kraków, 328 pp. (in Polish).
- Karczewski, M. (2015). Państwowe Grono Konserwatorów Zabytków Archeologicznych i Państwowe Muzeum Archeologiczne: ich rola w ochronie zabytków archeologicznych. *Seminare*, 36 (4), 183–197 (in Polish).
- Kozłowski, S.K. (2014). Muzeum. *Stefan Krukowski i jego przygoda z PMA*, 19–58 (in Polish).
- Mazurkiewicz, J. (2010). Curriculum vitae Jerzego Ludwika Adama Remera (1888–1979). *Wobec zabytku... tradycje i perspektywy postaw. Studia dedykowane pamięci prof. Jerzego Remera*, 11–26 (in Polish).
- Nosek, S. (1967). *Zarys historii badań archeologicznych w Małopolsce*. Wrocław, 268 pp. (in Polish).
- Pasternak, J. (1936). Moje badania terenowe w 1935 r. *Z Otchłani Wieków*, 11 (10–11), 131–133 (in Polish).
- PMA (Dział dokumentacji naukowej)*. Teczka S. Krukowski. Nr. inw. 6205. Dokument 44 (List J. Polańskiego do S. Krukowskiego z dnia 10 XII 1928 roku. Załącznik do listu – szkic profilu geologicznego Kasperowce) (in Polish).
- PMA (Dział dokumentacji naukowej)*. List do Ministerstwa WRiOP z 26 lutego 1929 r. (in Polish).
- PMA (Dział dokumentacji naukowej)*. Teczka R. Jakimowicz. List J. Pasternaka do R. Jakimowicza z 11 czerwca 1929 r. (in Polish).
- PMA (Dział dokumentacji naukowej)* Teczka R. Jakimowicz. Nr 487-IV (List R. Jakimowicza do Departamentu Nauki i Szkół Wyższych od 6.06.1929) (in Polish).
- PMA (Dział dokumentacji naukowej)*. Nr inw. V.PZ.: 4506/28 (Pismo z dnia 28 XII 1928 r. podpisane za Dyrektora Departamentu przez J. Wojciechowskiego Naczelnika Wydziału) (in Polish).
- Piotrowska, D. (2006). Z działalności instytucji II Rzeczypospolitej chroniących zabytki archeologiczne na zachodniej Ukrainie. *Przegląd Archeologiczny*, 54, 61–98 (in Polish).
- Przewoźna-Armon, K. (1991/92). Życie poświęcone ochronie zabytków archeologicznych i studiom nad wczesnym średniowieczem. Roman Jakimowicz (1889–1951). *Slavia Antiqua*, 33, 187–218 (in Polish).
- Remer, J. (1948). Trzydziestolecie konserwatorstwa polskiego. *Ochrona Zabytków*, 1/2, 62–64 (in Polish).
- Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 6 marca 1928 r. O opiece nad zabytkami (1928). *Dziennik Ustaw 1928 r.*, 29 (265), 537–542 (in Polish).
- Sulimirski, T. (1935). Sprawozdanie z działalności lwowskiego ośrodka prehistorycznego. *Z Otchłani Wieków*, 10 (2), 20–28 (in Polish).
- Wysocki, J. (1999). Konserwatorstwo archeologiczne w Polsce w latach 1920–1940. *Tadeusz Roman Żurowski i konserwatorstwo archeologiczne w Polsce XX wieku*, 133–145 (in Polish).
- Wrabec, J. (2011). Zbigniew Hornung (1903–1981). *Rocznik historii sztuki*, 34, 113–125 (in Polish).
- Umiński, J. (1989). Aniełowicz Antoni (1756–1814). *Polski Słownik Biograficzny*, 112 (in Polish).

*Стаття: надійшла до редакції 05.05.2017
прийнята до друку 20.06.2017*

ARCHAEOLOGY AND AUTHORITIES: ACTIVITY OF ARCHAEOLOGISTS FROM SHEVCHENKO SCIENTIFIC SOCIETY IN THE CONTEXT OF SITE-PROTECTION REFORM OF 1928

Natalia BULYK

*Ivan Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies of NAS of Ukraine,
Vynnychenko Str., 24, 79008, Lviv, Ukraine, e-mail: nata_bnm@ukr.net*

Site-protection system in the Second Polish Commonwealth after abolition of the State group of conservators of prehistoric sites, i.e. after the reform of 1928 is considered at the article. The main difference compared with previous years was liquidation of the post of local conservator, and their functions were transferred to voivodeship officials. In 1929, direction of the General Conservator was created, led by Jerzy Remer. In fact, all issues were resolved “from above”, i.e. from Warsaw. For carrying out archaeological researches, it was necessary to obtain permission, after finishing of the work to submit a report, and in the end of a year to give back permission and to make a request for a new one. Such was the situation on a paper. In real life it was something different. Taking into account that during researched period in Lviv Ukrainian and Polish archaeological environments existed it is interesting to follow not only cooperation between Ukrainian and Polish archaeologists, but also their relations with authorities. Ukrainian archaeology in Lviv was developed by Shevchenko Scientific Society. Misunderstanding between Ukrainian archaeologists and authorities is a good illustration of the political situation, which in one way or another creates an obstacle for science.

Archaeological activity of Jaroslav Pasternak and his relations with the authorities are also considered at the article. For several years archaeologist and Shevchenko Scientific Society had to struggle for the right to conduct excavations. Finally, in order not to break the presidential decree “About the guardianship of sites ...”, J. Pasternak was allowed to carry out field excavations. However, each of his steps should be reflected in the report.

Despite the obstacles and prohibitions 1928–1939 for Ukrainian archaeology in Lviv was surprisingly productive. In the personal case of Y. Pasternak list of expeditions conducted during the “Lviv period” of life of the scientist is preserved, in which 44 expeditions are mentioned. Obviously, not all of his 1–2 days-long trips to sites are referred here. Exhibits from most sites were transferred to the Museum of Shevchenko Scientific Society, headed by J. Pasternak.

Key words: conservator, protection of sites, Jaroslav Pasternak, permission on field researches, excavations.